

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет управління персоналом, соціології та психології

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА
ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ**

Соціальний менеджмент

23 «Соціальна робота»

232 «Соціальне забезпечення»

Форма навчання: Денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Державні гарантії забезпечення соціальних прав
військовослужбовців»

здобувача Кметя Романа Ігоровича

_____
(підпис)

Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри соціоекономіки та
управління персоналом, Лопушняк Галина Степанівна

_____
(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації
здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: доктор економічних наук, професор Лопушняк Г.С.

_____
(підпис)

Київ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет управління персоналом, соціології та психології

Кафедра соціоекономіки та управління персоналом

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА
ПРОГРАМА
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

Соціальний менеджмент
23 «Соціальна робота»
232 «Соціальне забезпечення»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

О.М. Поплавська

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ 20____ р

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Г.С. Лопушняк

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ 20____ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Кметю Роману Ігоровичу

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної магістерської роботи

на тему

«Державні гарантії забезпечення соціальних прав військовослужбовців»

Тему затверджено наказом ректора Університету від "_____

_____ "2023р.№

Кваліфікаційна магістерська робота виконується на матеріалах

Державної служби статистики України

План кваліфікаційної магістерської роботи

Розділ 1	Теоретико-методичні аспекти забезпечення соціальних прав військовослужбовців
Розділ 2	Аналіз державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців в Україні
Розділ 3	Удосконалення системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців в Україні
Об'єкт дослідження:	Система державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців.
Предмет дослідження:	Процеси удосконалення системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців.
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Узагальнення теоретико-методичних та практичних засад функціонування системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців та розробка заходів з її удосконалення.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

Розділ 1

- навести теоретичні підходи до забезпечення соціальних прав військовослужбовців;
- розглянути нормативно-правове регулювання питань забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців;
- дослідити зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців.

Розділ 2

- охарактеризувати особливості грошового забезпечення військовослужбовців;
- проаналізувати пенсійне забезпечення військовослужбовців;
- проаналізувати питання соціального захисту членів сімей військовослужбовців.

Розділ 3

- визначити можливості удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців;
- обґрунтувати напрями удосконалення пенсійного забезпечення військовослужбовців;
- визначити шляхи удосконалення соціального захисту членів сімей військовослужбовців.

Завдання підготував науковий керівник

_____ (підпис)

(Г.С. Лопушняк)

« _____ » _____ 20__ р.

Завдання одержав здобувач

_____ (підпис) (Р.І. Кметь)

(підпис)

« _____ » _____ 20__ р.

Реферат

Державні гарантії забезпечення соціальних прав військовослужбовців

Робота складається з 3 розділів, перший, другий та третій мають по 3 підпункти. Перший розділ висвітлює теоретичні аспекти забезпечення соціальних прав військовослужбовців, другий розділ є аналітичним, третій – рекомендаційним. Обсяг дипломної роботи – 87 аркушів, включаючи список використаних джерел. У дипломній роботі є 4 таблиці та 3 рисунка. Під час написання використано 47 джерела.

Об'єкт дослідження – система державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців.

Предмет дослідження – процеси удосконалення системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців.

Метою роботи є узагальнення теоретико-методичних та практичних засад функціонування системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців та розробка заходів з її удосконалення.

Завдання магістерської роботи:

- охарактеризувати сутність системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання питань забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців в сучасних умовах;
- проаналізувати зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців;
- охарактеризувати особливості грошового забезпечення військовослужбовців в сучасних умовах;
- проаналізувати особливості та рівень пенсійного забезпечення військовослужбовців;
- проаналізувати основні аспекти соціального захисту родин військовослужбовців;

- визначити можливості удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців;
- запропонувати напрями удосконалення пенсійного забезпечення військовослужбовців;
- запропонувати шляхи удосконалення соціального захисту родин військовослужбовців.

Вищезазначені завдання вирішуються за допомогою наступних **методів дослідження**: графічні й табличні методи – для візуалізації теоретичних та практичних положень системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців; аналітичний та статистичний – для характеристики особливостей грошового забезпечення військовослужбовців, системи їх пенсійного забезпечення та соціального захисту їх родин; порівняльні методи – для порівняння показників забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців в зарубіжних країнах, зокрема країнах таких НАТО як США, Німеччина та Франція.

Теоретичне та методичне значення дослідження. Дослідження орієнтоване на розкриття питань забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. Основний акцент зроблений на аналізі системи соціальних гарантій та її основних елементів, нормативно-правового забезпечення, зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій в країнах НАТО.

Практичне значення дослідження. Дане дослідження спрямоване на аналіз забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців в сучасних умовах та розробку рекомендацій з удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців, системи їх пенсійного забезпечення та соціального захисту їх родин.

Роботу завершено та захищено у 2023 році.

Ключові слова: соціальні права військовослужбовців, нормативно-правове забезпечення, державні гарантії, грошове забезпечення, соціальний захист, пенсійне забезпечення, забезпечення сімей військовослужбовців.

Відгук

Про кваліфікаційну магістерську роботу
Здобувача факультету управління персоналом, соціології та психології
освітньо – професійної програми “Соціальний менеджмент”

Кметь Роман Ігорович

На тему “Державні гарантії забезпечення соціальних прав
військовослужбовців”

Актуальність теми: питання забезпечення соціальних прав військовослужбовців в умовах повномасштабної війни є надзвичайно актуальними, адже щоденно ризикуючи життям вони захищають Україну, її національну безпеку та інтереси. Тому гідне соціальне забезпечення військовослужбовців є моральним і правовим обов'язком суспільства та держави. Крім того, війна на сході країни, ще до початку повномасштабної війни України з росією, призвела до зростання потреби в підтримці та захисті військовослужбовців, ветеранів та їх сімей.

Позитивні риси кваліфікаційної роботи: проведено якісний аналіз наукової літератури, зроблено висновки щодо основних аспектів забезпечення соціальних прав військовослужбовців.

Наявність самостійних розробок автора: розроблено пропозиції щодо удосконалення системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців в Україні.

Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій: практичні рекомендації можуть бути використані у роботі органів державної влади, діяльність яких пов'язана з різними аспектами забезпечення соціальних прав військовослужбовців.

Наявність недоліків: суттєві недоліки відсутні.

Загальна оцінка кваліфікаційної магістерської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота заслуговує на високу позитивну оцінку (____ балів).

Науковий керівник: професор,
доктор економічних наук

Лопушняк Г.С.

“   ” грудня 2023 р.

Рецензія

на кваліфікаційну магістерську роботу
здобувача вищої освіти

Кметь Роман Ігорович

Тема

“Державні гарантії забезпечення соціальних прав
військовослужбовців”

Тема кваліфікаційної роботи є актуальною та доцільною для розроблення. Актуальність теми визначається важливістю гідного соціального забезпечення для військовослужбовців в умовах повномасштабної війни. Грошове забезпечення має відповідати європейським стандартам, необхідно також забезпечити зростання рівня пенсій військовослужбовців.

Автор роботи надав аргументовані висновки, які ґрунтуються на результатах дослідження. У роботі використано широкий спектр методів дослідження, зокрема теоретичний аналіз, порівняльний аналіз, статистичний аналіз.

Актуальність теми та доцільність її розроблення, високий рівень теоретичної підготовки автора, обґрунтовані та аргументовані висновки, широкий спектр методів дослідження, відповідність роботи вимогам наукової роботи. Позитивними рисами кваліфікаційної роботи є дослідження сучасної проблематики забезпечення соціальних прав військовослужбовців та аналіз зарубіжного досвіду.

Висновки та рекомендації, наведені в кваліфікаційній роботі, мають важливу практичну значимість. Вони можуть бути використані в роботі органів державної влади, діяльність яких пов'язана з різними аспектами забезпечення соціальних прав військовослужбовців.

Керівник департаменту
по роботі з персоналом
та внутрішніх комунікацій

Ананьєва О.О.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	
1.1. Система державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців	6
1.2. Нормативно-правове регулювання питань забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців	12
1.3. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	
2.1. Особливості грошового забезпечення військовослужбовців	28
2.2. Аналіз пенсійного забезпечення військовослужбовців	39
2.3. Аналіз соціального захисту членів сімей військовослужбовців	48
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	
3.1. Можливості удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців	52
3.2. Напрями удосконалення пенсійного забезпечення військовослужбовців	59
3.3. Шляхи удосконалення соціального захисту членів сімей військовослужбовців	71
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність теми. Питання забезпечення соціальних прав військовослужбовців в умовах повномасштабної війни є надзвичайно актуальними, адже щоденно ризикуючи життям вони захищають Україну, її національну безпеку та інтереси. Тому гідне соціальне забезпечення військовослужбовців є моральним і правовим обов'язком суспільства та держави. Крім того, війна на сході країни, яка триває з 2014 р. ще до початку повномасштабної війни України з росією, призвела до зростання потреби в підтримці та захисті військовослужбовців, ветеранів та їх сімей. Саме тому питання соціального забезпечення військовослужбовців, удосконалення системи державних гарантій забезпечення їх соціальних прав, розвитку співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями в сфері оборони та соціального забезпечення військовослужбовців та вдосконалення національних стандартів нині є надзвичайно актуальними.

Метою роботи є узагальнення теоретико-методичних та практичних засад функціонування системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців та розробка заходів з її удосконалення.

Для досягнення мети в роботі поставлено такі завдання:

- охарактеризувати сутність системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання питань забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців в сучасних умовах;
- проаналізувати зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців;
- охарактеризувати особливості грошового забезпечення військовослужбовців в сучасних умовах;

- проаналізувати особливості та рівень пенсійного забезпечення військовослужбовців;
- проаналізувати основні аспекти соціального захисту родин військовослужбовців;
- визначити можливості удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців;
- запропонувати напрями удосконалення пенсійного забезпечення військовослужбовців;
- запропонувати шляхи удосконалення соціального захисту родин військовослужбовців.

Об’єкт дослідження – система державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців.

Предмет дослідження – процеси удосконалення системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців.

Теоретичною основою кваліфікаційної магістерської роботи є наукові праці українських і зарубіжних науковців, присвячені питанням забезпечення соціальних прав військовослужбовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням забезпечення соціальних прав військовослужбовців велика увага приділена в роботах таких вчених як Гринько Р. В. [18], Корольов С. С. [4], Крет Ю. М. [9], Марко І. Ю. [1], Мозальов В.Є. [14], Павленко В.С. [16], Прокопчук І. Т. [22], Семів Л. К. [19], Сирота І. М. [25], Цюкало Л. В. [7], Шишлюк М.О. [11] та ін.

Для досягнення поставленої мети автором роботи було використано такі методи дослідження:

- графічні й табличні методи – для візуалізації теоретичних та практичних положень системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців;

- аналітичний та статистичний – для характеристики особливостей грошового забезпечення військовослужбовців, системи їх пенсійного забезпечення та соціального захисту їх родин;
- порівняльні методи – для порівняння показників забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців в зарубіжних країнах, зокрема країнах таких НАТО як США, Німеччина та Франція.

Інформаційна база дослідження. В процесі написання кваліфікаційної магістерської роботи, були використані такі джерела інформації: законодавчі та нормативні акти з питань забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, джерела мережі Інтернет. Фактологічною базою дослідження магістерської роботи є статистичні дані Державної служби статистики України.

Теоретичне та методичне значення дослідження. Дослідження орієнтоване на розкриття питань забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. Основний акцент зроблений на аналізі системи соціальних гарантій та її основних елементів, нормативно-правового забезпечення, зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій в країнах НАТО.

Практичне значення дослідження. Дане дослідження спрямоване на аналіз забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців в сучасних умовах та розробку рекомендацій з удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців, системи їх пенсійного забезпечення та соціального захисту їх родин.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів з підпунктами, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1. Система державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців

Ключовою для стабільності, як соціальної, так і економічної, є наявність державних соціальних гарантій в економічній системі кожної країни. Види та форми цих гарантій, а також розвиток соціального захисту загалом, перш за все, залежать від двох важливих чинників: економічного рівня розвитку держави та розвитку демократичних принципів. Отже, високий рівень соціальних гарантій стає основою для загального добробуту суспільства та кінцевою метою економічної діяльності будь-якої держави. Аналіз досвіду, як вітчизняного, так і світового, свідчить, що кожна сфера державного забезпечення соціальних гарантій має особливості та відповідні способи реалізації цих гарантій. Зокрема, забезпечення достойного життєвого рівня для працюючих громадян досягається за допомогою встановлення мінімального рівня заробітної плати, індексації її розміру, помірних податків і невтручання в підприємницьку діяльність. Пріоритетні потреби суспільства, такі як загальна освіта, виховання дітей та підлітків, культурно-освітня робота, підготовка кадрів, охорона здоров'я та розвиток фізичної культури, фінансуються з державного та місцевих бюджетів через надання безкоштовних послуг. Громадяни, які опиняються у важких і непередбачуваних ситуаціях, зокрема пов'язаних зі зростанням навантаження на працездатних осіб через наявність утриманців, погіршене здоров'я, пенсійний вік, втрата роботи, економічні кризи, отримують підтримку через пенсії, стипендії, грошові виплати, матеріальну допомогу, податкові пільги та послуги.

Таким чином, система державних соціальних гарантій має сприяти забезпеченню гідного життя для громадян та розвитку їхніх здібностей

незалежно від матеріального статусу, рівня заробітної плати і впливу соціально-економічних та інших зовнішніх чинників.

У більшості економічно розвинених країн світу значну увагу приділяють питанням соціально-економічного і правового захисту військовослужбовців. Якщо розглядати різні професії та категорії громадян, які користуються пільгами за рахунок держави, то військовослужбовці вважаються однією з найбільш захищених професійних груп.

Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [1], під соціальним захистом військовослужбовців слід розуміти функцію держави, спрямовану на створення системи правових і соціальних гарантій. Ці гарантії призначені для забезпечення реалізації конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до їх особливої службової діяльності та статусу в суспільстві, а також для підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.

В наукових дослідженнях представлені різні трактування поняття соціального захисту військовослужбовців. Зокрема, А. Бейкун і А. Клачко [10, с. 91] вважають, що захист прав військовослужбовців означає діяльність, яку проводять спеціально уповноважені суб'єкти з метою відновлення порушеного права і забезпечення виконання юридичних обов'язків. На їх думку, ключовим аспектом є забезпечення виконання юридичних обов'язків, оскільки саме ця категорія частково визначає право на соціальний захист, яке держава має перед військовослужбовцями.

Соціальний захист можна визначити як систему заходів, які вживає держава для зниження або уникнення негативного впливу соціальних ризиків на всі верстви населення. В контексті військовослужбовців, соціальний захист охоплює діяльність держави у галузі соціальної політики з метою забезпечення військовослужбовців і їхніх сімей гідними

умовами життя, включаючи підтримку та відновлення їхнього фізичного та морального стану. Сучасне забезпечення соціального захисту військовослужбовців представляє собою спеціальну систему, яка включає в себе закони та нормативні акти, що надають військовослужбовцям відповідні пільги, гарантії та компенсації у зв'язку з виконанням ними військових обов'язків.

Соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України є системою, оскільки можна виділити різні взаємопов'язані та взаємодіючі складові та елементи. Ці складові мають свою внутрішню структуру та, отже, можуть бути розглянуті як підсистеми у межах загальної системи. Ці відокремлені підсистеми можна поділити на взаємозалежні підсистеми різних рівнів. У цьому контексті кожна система потребує регулювання. Процес регулювання у багаторівневій ієрархії будь-якої системи, який забезпечує взаємозв'язок між різними її рівнями, виступає як управління системою і включає різні методи і засоби для забезпечення нормального функціонування та розвитку в складних системах [41].

В умовах війни вкрай важливим є формування сучасного покоління високомотивованих військовослужбовців, що, в свою чергу, потребує поліпшення системи захисту їх прав, зокрема в сфері соціального захисту. Забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців сприяє престижу військової служби та забезпечує набір в Збройні Сили України кваліфікованих кадрів. Вирішення цієї проблеми визначатиме успіх реформи, подальший розвиток армії, її боєздатність і виконання завдань з оборони України.

Важливим елементом економічної системи будь-якої держави є державні соціальні гарантії. Система соціальних гарантій і прав військовослужбовців, яка є невід'ємною частиною забезпечення обороноздатності держави, може бути імплементована через надання гідного рівня грошового забезпечення, можливості тимчасового користування службовим житлом, доступу до санітарно-курортного

лікування, а завдяки зростанню пенсій, стипендій, грошових виплат, матеріальної допомоги, податкових пільг і інших видів підтримки. Наприклад, Шишлюк О. [12] розглядає систему матеріального забезпечення як важливий аспект соціального захисту військовослужбовців, який об'єднує грошове, житлове, речове, медичне, продовольче забезпечення, пенсійне забезпечення, компенсаційні, страхові виплати та інші види підтримки.

Марко І. Ю. [1, с. 135] визначає систему забезпечення соціального захисту військовослужбовців як сукупність соціально-правових, соціально-економічних і соціально-психологічних компонентів, які закріплені законодавчо та втілюються завдяки наявності ефективного механізму реалізації такої політики.

Особливістю соціального захисту військовослужбовців є необхідність забезпечення максимального захисту як для них особисто, так і для їх сімей. Така особливість у соціальному захисті військовослужбовців порівняно з іншими громадянами зумовлена тим, що вони захищаючи Вітчизну мають обмежені можливості для забезпечення фінансового добробуту для себе і своїх сімей та не можуть ефективно захистити себе від можливих соціальних ризиків, таких як бідність, хвороба, інвалідність та недостатність матеріальних ресурсів.

Верховною Радою України прийнято ряд законів, які визначають правові аспекти соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей як окремої категорії населення в Україні. До них можна віднести Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни», Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» та інші.

Якщо аналізувати систему соціального захисту військовослужбовців, то її можна розглядати як комбінацію функцій, які виконуються різними державними органами. Міністерство оборони здійснює заходи, спрямовані на забезпечення соціально-економічних і правових гарантій для військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також бере участь у формуванні та реалізації державної політики з питань національної безпеки в військовій сфері.

Міністерство соціальної політики є головним органом для формування і забезпечення реалізації державної політики у сферах трудових відносин, соціального захисту та обслуговування населення. Воно відповідає за соціальний захист ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, забезпечуючи різні види допомоги, такі як психологічна реабілітація, санаторно-курортне лікування, житло та освітні послуги.

Міністерство у справах ветеранів війни відповідає за соціальний захист ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, зокрема, у сфері забезпечення їх психологічної реабілітації, лікування у санаторіях, надання технічних та інших засобів для реабілітації, житлової підтримки, освітніх послуг та організації поховань. Також воно забезпечує соціальну та професійну адаптацію військовослужбовців, які закінчили службу, осіб, звільнених з військової служби, і учасників антитерористичної операції, а також реалізує державну політику в галузі волонтерської діяльності для надання волонтерської допомоги в межах своїх повноважень.

Пенсійний фонд відповідає за виконання державної політики з питань пенсійного забезпечення та обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

Результати проведеного аналізу системи забезпечення соціального захисту військовослужбовців свідчать, що основними видами соціальної допомоги для військовослужбовців в Україні є соціальні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги.

Згідно Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» для учасників бойових дій передбачено ряд соціальних пільг. Серед них можна виділити медичні пільги (включаючи безоплатні ліки за рецептами, доставку ліків додому на рекомендацію лікаря, регулярне медичне обстеження з участю відповідних фахівців, пріоритетне обслуговування в медичних закладах тощо). Крім цього, надаються освітні пільги (включаючи пільговий вступ до вищих навчальних закладів та закладів професійної освіти, повну або часткову компенсацію навчання за рахунок державного або місцевого бюджетів, пільговий довгостроковий кредит для отримання освіти, соціальні стипендії тощо).

Пільги також стосуються проїзду (включаючи безоплатний проїзд усіма видами міського транспорту та пільги для проїзду на міському та приміському залізничному транспорті), праці (з виплатою допомоги в розмірі 100% середньої заробітної плати у випадку тимчасової непрацездатності, можливість використовувати щорічну відпустку в зручний для них час), а також пільги, пов'язані з похованням, сплатою податків, комунальними послугами та обслуговуванням житла.

Зокрема, до соціальних виплат і доплат відносяться пенсійне забезпечення (пенсії за віком, за інвалідністю, за вислугою років, пільгові пенсії, пенсії в разі втрати годувальника), одноразова грошова допомога у випадку інвалідності, одноразова грошова допомога у разі смерті (або загибелі) в розмірі п'яти прожиткових мінімумів на місяць на кожну особу, державна соціальна допомога, надбавки в розмірі 70% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, і підвищення в розмірі 10/15/25/30% відсотків прожиткового мінімуму та інше.

Військовослужбовцям надається можливість скористатися різними соціальними послугами, такими як соціальна адаптація, професійна реабілітація, консультація з професійної орієнтації для вибору найкращого

напряму професійного навчання, первинна професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації.

З метою спрощення та прискорення процедур соціального захисту в Україні також діє онлайн-платформа e-Ветеран. Ця система базується на Єдиному державному реєстрі ветеранів війни і призначена для підвищення рівня соціального захисту ветеранів війни через онлайн-контроль за реалізацією їх прав та гарантій. На цій платформі можна знайти інформацію про пільги щодо проїзду, навчання, комунальних послуг для осіб з інвалідністю, учасників бойових дій та членів їх сімей, а також дізнатися про процедуру отримання статусів учасника бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасника війни та члена сім'ї загиблого.

Нині з урахуванням великої кількості постраждалих у війні, як військовослужбовців, так і цивільних осіб, необхідно порівняти теперішню систему надання соціального захисту з тією, що була в минулому, та почати розробку більш ефективних способів надання підтримки цій категорії осіб. Пріоритетним завданням має стати психологічна і соціальна реабілітація воїнів Збройних Сил України, надання матеріальної підтримки вдовам і сиротам загиблих воїнів, а також забезпечення медичної допомоги інвалідам ЗСУ.

1.2. Нормативно-правове регулювання питань забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців

Реалізація державної політики соціального захисту військовослужбовців та їх родин завжди мала велике значення та вимагала уваги і підтримки влади і суспільства. Нині, з урахуванням надзвичайно важливої ролі, яку відіграють Збройні Сили України, статусу України як кандидата в члени Європейського Союзу та збройної агресії росії,

забезпечення належного соціального захисту військовослужбовців стає одним з головних пріоритетів державної соціальної політики.

У Рішенні РНБО України від 25.03.2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України» [12], зазначено, що державна політика у військовій сфері, сфері оборони та військового будівництва прямо і опосередковано пов'язана з гарантуванням належного рівня соціальної безпеки військовослужбовців, включаючи аспекти матеріального (грошового) забезпечення. Регулювання питань соціального захисту військовослужбовців здійснюється відповідно до Конституції, чинних законів та інших нормативно-правових актів. Можна визначити такі дві групи законів і нормативно-правових актів, які регламентують проблеми соціального захисту [2]:

- 1) загальні закони, що встановлюють державну політику і регулюють відносини у сфері соціального захисту;
- 2) спеціальні законодавчі акти і підзаконні норми, які визначають соціальний захист конкретної групи – військовослужбовців і членів їхніх сімей, а також вирішують окремі соціальні проблеми.

До першої групи законів відноситься Конституція України [13], в статті 17 якої зазначено: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі в Збройних силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей».

До другої групи законів України входять законодавчі акти, які регулюють питання соціального захисту військовослужбовців, передусім це:

- 1) Закон України «Про Збройні Сили України»;
- 2) Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»,
- 3) Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби в зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей»,

4) Закон України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ».

Деякі аспекти соціального захисту військовослужбовців врегульовані кодифікованими актами законодавства, зокрема Податковим, Житловим та Земельним кодексами України.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [27] відіграє ключову роль у цій сфері і відображає наявну систему державних соціальних гарантій. Цей закон встановлює перелік пільг, соціальних послуг та допомоги для учасників бойових дій, учасників та ветеранів війни. Він також встановлює правову основу для соціального партнерства у сфері захисту соціальних прав учасників бойових дій.

Закон України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [1] є ключовим нормативно-правовим документом, що регулює соціальний захист військовослужбовців в Україні. Він встановлює основні принципи державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, формує єдину систему соціального та правового захисту, а також гарантує створення сприятливих умов у економічній, соціальній та політичній сферах для виконання ними конституційного обов'язку щодо захисту України. Згідно зі статтями 1 і 2 цього Закону [1], військовослужбовці здійснюють свої права і свободи, визначені Конституцією України та законами України, з урахуванням особливостей, визначених цим та іншими законодавчими актами. Зважаючи на особливий характер військової служби, спрямованої на захист Вітчизни, військовослужбовцям надаються конкретні пільги, гарантії та компенсації.

Тому соціальний та правовий захист членів сімей військовослужбовців розглядається як державна ініціатива, спрямована на встановлення системи соціальних та правових гарантій, які гарантують виконання конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб членів сімей військовослужбовців відповідно до їх

особливого правового статусу в українському суспільстві. Важливі ознаки цього захисту включають:

- 1) урахування обставин і ситуацій, що призводять до виникнення правових підстав для надання соціального захисту членам родин військовослужбовців;
- 2) наявність спеціального законодавства, яке визначає особливості забезпечення соціального захисту цієї категорії осіб;
- 3) державна політика з соціального захисту військовослужбовців, яка також повинна враховувати соціальний захист членів їх сімей;
- 4) соціальний захист включає в себе пільги, гарантії та інші форми матеріального забезпечення.

Згідно з аналізом чинного законодавства, завдання соціального захисту членів сімей військовослужбовців полягають передусім у забезпеченні цій групі осіб належних умов для нормального життя, включаючи: створення сприятливих соціально-економічних та трудових умов; забезпечення адекватного матеріального благополуччя; здійснення соціально-орієнтованої політики у сферах житла, охорони здоров'я, освіти, материнства та дитинства. Однак, останнім часом виникла ситуація, коли, хоча військовослужбовці та члени їх сімей наділені особливим соціальним статусом з повним спектром прав, пільг, компенсацій та гарантій, на практиці держава не може забезпечити повну реалізацію цих прав через відсутність необхідної економічної бази, достатніх фінансових ресурсів та чіткого механізму виконання зобов'язань військовослужбовцями щодо їх службових обов'язків.

Держава гарантує, що військовослужбовці матимуть достатній рівень матеріального (у тому числі продовольчого та речового) і грошового забезпечення. Військовим виплачується місячний посадовий оклад, додаткові винагороди, доплати та премії, а також виплати за участь у бойових діях та/або перебування в полоні або оточенні.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» [17] визначено, що під час воєнного стану військовослужбовцям Збройних Сил України видається додаткова компенсація в розмірі до 30000 гривень на місяць, а тим, хто безпосередньо бере участь у бойових діях, розмір цієї додаткової компенсації збільшується до 100000 гривень на місяць, пропорційно до тривалості участі в таких діях.

Загалом, військовослужбовці мають право на медичне обслуговування, відпустки, навіть під час воєнного стану. Мобілізовані особи можуть отримати статус учасника бойових дій у разі наявності відповідних підстав.

Військовослужбовці, зокрема учасники бойових дій і особи з інвалідністю внаслідок війни, мають законне право на отримання безоплатної правової допомоги. Також чинним законодавством передбачено можливість одноразових грошових виплат у випадку загибелі (смерті) військовослужбовця.

Питання соціального захисту військовослужбовців також визначені в Законах України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» і «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». До підгрупи законодавчих актів, що присвячені питанням соціального захисту військовослужбовців в Україні, можна віднести й такі закони: «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про житлово-комунальні послуги», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» і інші.

У зв'язку із сучасними умовами важливість міжнародно-правових актів, які регулюють соціальний захист військовослужбовців під час бойових дій зростає. Найсуттєвішими із них є такі документи, як Женевська конвенція про поліпшення умов поранених та хворих у діючій

армії, Женевська конвенція про поліпшення умов поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії у складі збройних сил на морі, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, Римський статут міжнародного кримінального суду та інші.

Результати проведеного аналізу нормативно-правового регулювання питань забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців дають змогу визначити недоліки в чинному законодавстві, які стосуються правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців.

Для покращення соціального становища та зацікавленості громадян у військовій службі необхідне вдосконалення системи соціального захисту військовослужбовців з використанням позитивного досвіду країн-членів НАТО. Слід розглядати також можливість використання позабюджетних коштів для реалізації програм соціального захисту військовослужбовців, оскільки коштів у централізованому фонді, призначеному для загальнодержавних потреб, недостатньо. Важливим є залучення інвестицій для розвитку сучасної інфраструктури реабілітації військовослужбовців.

Важливою також є розробка комплексної державної програми та створення реєстру військовослужбовців, які потребують службового чи приватного житла. Створення механізму надання допомоги і спільної відповідальності держави та органів місцевого самоврядування у питаннях страхування життя військовослужбовців-учасників бойових дій також можуть розглядатись як важливі напрями подальшого вдосконалення нормативно-правового забезпечення. Для поліпшення нормативно-правових механізмів управління соціальним захистом військовослужбовців слід залучати до законодавчого процесу громадські та ветеранські організації, профспілки та інших соціальних партнерів.

Для покращення соціального становища членів сімей військовослужбовців, необхідно вдосконалювати систему їх соціального захисту. Це може бути досягнуто шляхом внесення змін до законів України

та інших нормативно-правових актів у різних сферах, зокрема, удосконалення законодавства, що стосується посилення соціального захисту членів сімей військовослужбовців та забезпечення відповідності рівня матеріального і іншого забезпечення гарантіям, що передбачені законодавством для цієї категорії осіб. Необхідно відзначити, що соціальний захист, як для військовослужбовців, так і для членів їхніх сімей, є суттєвою складовою соціальної політики держави, яка несе відповідальність за забезпечення добробуту, розвитку та безпеки своїх громадян.

1.3. Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців

Соціальний захист військовослужбовців, надані державою соціальні гарантії, що включають в себе достатнє матеріальне та фінансове забезпечення військовослужбовців, є важливою складовою ефективного функціонування збройних сил будь-якої держави. Система соціального захисту військовослужбовців об'єднує соціальні та економічні аспекти, питання психологічного благополуччя, які регулюються законодавством та втілюються через ефективний механізм реалізації державної соціальної політики. Головна мета соціального захисту полягає в створенні умов, які або компенсують негативний вплив чинників, пов'язаний з військовою службою, або нейтралізують його наслідки.

Міжнародне співтовариство визнає та поважає лише ті державні утворення, в яких проявляється бажання і здатність забезпечити надійні гарантії для військовослужбовців, оскільки вони призначені та зобов'язані захищати основні національні інтереси та пріоритети країни. Гідне матеріальне та фінансове забезпечення для військових і їхніх родин є важливим обов'язком для країн-членів НАТО, до членства в якому Україна прагне приєднатися. Головними недоліками в сучасному соціальному

забезпеченні військовослужбовців нашої країни залишаються недостатня якість та доступність соціальних гарантій для цієї групи осіб.

Результати проведеного аналізу зарубіжного досвіду щодо забезпечення соціальних гарантій для військовослужбовців свідчать, що найрозвинутіша та добре налагоджена система фінансового забезпечення військовослужбовців діє у країнах НАТО. Вона повністю прозора для громадськості, і інформація про соціальний захист військовослужбовців має важливе значення в забезпеченні популярності військової служби.

Забезпечення соціальних виплат військовослужбовцям в США, Німеччині, Франції та багатьох інших країнах світу має загалом схожу структуру, включаючи [1, с. 137]: основні оклади, додаткові виплати та надбавки, продовольчі та постійні житлові надбавки (зокрема тимчасові, спеціальні, заохочувальні виплати та компенсаційні доплати), а також одноразові виплати при звільненні з військової служби.

Всі військовослужбовці отримують основний оклад за виконання своїх функціональних обов'язків у межах посади, на яку їх призначають відповідні командири та начальники на підставі військових наказів. Розмір основного окладу залежить від кількості років військової служби і військового звання. Важливо відзначити, що у більшості країн НАТО оплата праці в збройних силах організована таким чином, що військовослужбовці з однаковими військовими званнями та стажем отримують однакові основні оклади, незалежно від виду збройних сил, роду військ та регіонального місця служби.

Важливим аспектом є те, що в усіх країнах-членах НАТО регулярно здійснюється підвищення грошового забезпечення та пенсій через інфляцію та зростання вартості життя. Нові ставки зазвичай вводяться з початком фінансового року. Розмір пенсійних виплат регулярно переглядається з урахуванням змін у грошовому забезпеченні військовослужбовців та цінової політики держави.

Аналіз розміру основного окладу та його внеску у структуру фінансового забезпечення військовослужбовців Збройних сил США підтверджує, що діапазон частки основного окладу коливається від 62% до 75% для сержантського складу і від 72% до 81% для офіцерського складу [3]. Порядок нарахування фінансового забезпечення, який застосовується в більшості країн Альянсу на сьогодні, сприяє просуванню військовослужбовців по службі. Наприклад, зростання фінансового забезпечення у відносному вимірі для офіцерського складу досягає до 82%, а для сержантського і рядового складу – до 115% [4].

Крім того, в аспекті абсолютних значень аналіз грошового забезпечення військовослужбовців в Україні та окремих країнах-членів НАТО вказує на те, що рівень оплати праці військовослужбовців України становить 1,5-3 рази менше, ніж у Польщі, та 5-13 разів менше, ніж у США та Німеччині.

У збройних силах країн-членів НАТО велика увага приділяється підтримці молодших командирів. З метою підтримки кваліфікованих фахівців із значним досвідом і спеціальною підготовкою, які не мають вищої освіти та можливостей отримати офіцерське звання, передбачено практично однаковий рівень основних окладів порівняно з офіцерами, що мають військові звання від молодшого лейтенанта до капітана.

Паралельно із системою виплати грошового забезпечення для військовослужбовців діє інший механізм забезпечення їх соціальних гарантій через податкові пільги. Наприклад, військовослужбовці Збройних Сил США підлягають оподаткуванню на загальних засадах, так само як цивільні працівники. Але для них є значна кількість пільг: федеральний податок не стягується з компенсацій за продовольчі витрати, надбавок за житло, особистих речей та надбавок для тих, хто служить далеко від своєї сім'ї. Податок обчислюється тільки на основну заробітну плату, при цьому загальний податок обмежений сумою в \$48,000 на рік. Оподатковуваними не є компенсації для військовослужбовців, які проходять службу за

кордоном. Податкові пільги значно підвищують «чистий» дохід військовослужбовців.

Результати аналізу системи матеріального забезпечення військовослужбовців країн-членів НАТО дають змогу визначити такі ключові елементи цього забезпечення (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Система матеріального забезпечення військовослужбовців країн-членів НАТО

№ з/п	Вид виплат	Характеристика виплат
1	Прямі регулярні виплати	- грошове забезпечення; - квартирне забезпечення; - продовольче забезпечення; - речове забезпечення;
2	Спеціальні заохочувальні виплати	Понад 33 видів виплат, які спрямовані на залучення військовослужбовців дефіцитних професій, заохочують їх до продовження контрактів і перебування на військовій службі
3	Компенсаційні виплати	- знижки на квитки; - знижки на проживання у готелях під час відпустки;
4	Пільги соціального забезпечення	- медичне обслуговування; - страхування;
5	Інші пільги, зокрема для членів сімей	- освіта; - система військторгів; - працевлаштування.

Джерело: опрацьовано автором за [3-6].

Розглянемо детальніше кожний з видів виплат, представлених у табл. 1.1.

До прямих регулярних виплат належать основне грошове забезпечення, житлове та харчове забезпечення. Житлове та харчове забезпечення може надаватися як у формі фінансових компенсацій, так і у натуральній формі. Наприклад, в Сил Збройних США передбачена

компенсація у вигляді постійної квартирної надбавки для військовослужбовців, які ще не забезпечені державними квартирами. Така доплата становить у середньому 70% вартості орендованого житла та залежить від місця проживання та військового звання [5]. Офіцерам також виплачується доплата на придбання продуктів харчування, щомісячно, якщо вони мають право на безкоштовне харчування. Розмір цієї доплати переглядається щорічно та, як правило, збільшується пропорційно збільшенню основного окладу військовослужбовців. Рядові та сержанти отримують безкоштовне харчування в гарнізонних їдальнях, а тим, хто не користується цим, надається доплата в розмірі 15-20 доларів США на день.

Спеціальні заохочувальні виплати призначені для військовослужбовців, які працюють в надзвичайних умовах під час служби. Головною метою таких виплат є стимулювання військових, які обіймають посади у складі екіпажів кораблів, підводних човнів, літаків тощо, тобто тих, хто виконує завдання, пов'язані з високим ризиком для життя. Ці компенсації мають на меті заохочувати військовослужбовців і сприяти їхньому бажанню продовжувати контракти та залишатися на військовій службі.

У деяких країнах-членах НАТО існує понад 33 види спеціальних заохочувальних виплат. Наприклад, в Сил Збройних США військовослужбовцям, які працюють у галузях, пов'язаних з електронікою, авіацією, космонавтикою та іншими дефіцитними спеціальностями, надається премія в розмірі до 50 тис. доларів США при умові продовження контракту [5]. Військовослужбовцям Військово-повітряних сил і Військово-морських сил, які працюють на посадах з підвищеним ризиком для їх здоров'я і життя, надаються компенсаційні виплати. Зокрема, військовослужбовці, що входять до складу команд, штабів, підрозділів, екіпажів літаків та кораблів, а також змінного екіпажу підводних човнів у США отримують додаткові \$600 США щомісячно. Для підводників передбачено додаткові компенсаційні виплати не більше ніж \$595 США на

місяць. Загалом ці платежі становлять до 35% від загального рівня грошового забезпечення [6].

Компенсаційні доплати призначені для відшкодування несподіваних витрат, пов'язаних із зміною місця служби, додатковими витратами на проживання у конкретних регіонах тощо. У країнах-членах НАТО майже всі витрати, пов'язані з переїздом військовослужбовців та членів їх сімей на нове місце служби, компенсуються. Наприклад, в США військовослужбовцям і членам їх сімей на переліти у відпустці надається 50% знижка на авіаквитки комерційних авіаліній, автобусні та залізничні квитки, а також на витрати на оренду номерів у готелях та оренду автомобілів. Знижка на авіаквитки під час переїзду у відпустці за кордон підвищується до 60%. Якщо військовослужбовець користується послугами військово-транспортної авіації (при наявності вільних місць), то такі послуги надаються безкоштовно.

Пільги соціального забезпечення включають у себе надання безкоштовної медичної допомоги та різні види страхування. Ключовим принципом надання медичної допомоги персоналу збройних сил країн-членів НАТО є призначення постійного сімейного лікаря. Цивільна медична служба, яка надає 30% всієї медичної допомоги, функціонує на контрактній основі, оплачується коштами Міністерства оборони. Також ця служба обслуговує військових пенсіонерів, які не отримують пенсії від Міністерства оборони, та членів їхніх сімей [4].

Між іншими пільгами, які забезпечуються, можна відзначити можливість отримання безкоштовної освіти, можливість користування пільговими умовами при придбанні товарів і послуг через систему військторгу, а також пільги для соціально-побутового забезпечення родин військовослужбовців і інше. Наприклад, у Сполучених Штатах передбачено різні пільги для отримання освіти як для самого військовослужбовця, так і для його сім'ї. Міністерство оборони та Міністерство у справах ветеранів мають власні освітні програми. Крім

того, Міністерство у справах ветеранів надає стипендії для дітей, вдів та дружин військовослужбовців, які зникли безвісти або потрапили в полон у ході виконання службових обов'язків [2].

У Міністерствах оборони США та країн-членах НАТО розташована мережа магазинів, які пропонують продукти харчування та інші товари для побутових потреб. Загалом, ціни на продукти харчування та промислові товари в системі військторгів на 25-30% нижчі, ніж в звичайних магазинах та інших торгових мережах. Військовим пенсіонерам надається можливість протягом усього їхнього життя користуватися послугами військторгів, автозаправками та іншими послугами. Крім зазначених пільг, існують також пільги у дитячих садках, де ціни середньо на 25% нижчі. Серед основних пільг, які надаються членам сімей загиблих військовослужбовців, включають одноразові виплати (окрім пенсій на довічне утримання) у розмірі п'яти місячних грошових видатків військовослужбовця, який помер.

У рамках забезпечення сімей військовослужбовців збройних сил країн-членів НАТО важливу роль відіграють заходи, спрямовані на підтримку їхнього фізичного стану та здоров'я. Одним із ключових аспектів соціальної підтримки сімей військовослужбовців є можливість працевлаштування. Члени сімей військовослужбовців мають право на позачергове працевлаштування, що може тривати не більше шести місяців. Крім того, їм надається перевага при пошуку роботи з неповним робочим днем або можливість працювати за сумісництвом.

В Німеччині військовослужбовцям, які служать за контрактом понад 12 років, надаються спеціальні пільги. Вони отримують гарантії щодо можливого призначення на державні або адміністративні посади після звільнення, а також доплату до заробітної плати протягом десяти років після звільнення, що дорівнює рівню їх грошового забезпечення в останньому місяці служби в армії. Таким чином, рівень матеріального забезпечення залишається на тому ж рівні, що і під час їхньої служби в армії.

Окремо важливо висвітлити питання житлового забезпечення військовослужбовців як один із аспектів гарантування соціальних пільг. Наприклад, в армії США однією з головних проблем у вирішенні соціально-економічних питань є недостатність сучасного житлового фонду. Розміри житлових приміщень (квартир) визначаються відповідно до стандартів для цивільного населення. Наприклад, сім'я з трьох осіб має право на отримання трикімнатної квартири. Якщо військовослужбовці орендують приватні квартири або будинки, їм надаються соціальні житлові компенсації. Розмір таких компенсацій залежить від військового звання та посадового окладу, інколи вони дозволяють орендувати будинок або квартиру із трьома спальними кімнатами, наприклад, для полковника.

У збройних силах Туреччини більшість офіцерів проживає в будинках, які належать до пільгового житлового фонду Міністерства Національної оборони. Перебування в таких будинках охоплює всю територію Туреччини і відбувається за єдиною програмою, під контролем Генерального штабу. Середній розмір квартир у службових будинках становить 85-150 квадратних метрів, і вартість оренди є у 8-10 разів меншою, ніж у звичайних будинках.

Розглядаючи досвід Великобританії, важливо відзначити, що протягом тривалого періоду влада цієї країни прикладала зусилля для забезпечення того, щоб високі рівні грошового утримання та інші компенсаційні виплати приваблювали добровольців-контрактників та створювала комфортні життєві умови для них під час військової служби. Саме така привабливість є однією з причин високого рівня пенсійного забезпечення та грошового утримання військовослужбовців у Великобританії, і вони входять до числа найвищих серед країн-членів НАТО за цими показниками.

Визначення розміру грошового утримання особового складу збройних сил Великобританії залежить від їх військового звання та вислуги років. Військовослужбовці з військовими званнями "майор" і "полковник"

мають вислугу років від 8 років, "капітан" - 6 років, "лейтенант" - 4 роки, "штаб-сержант - ворент-офіцер" - 18 років. Грошове утримання включає основний оклад та додаткові надбавки.

Розмір пенсійного забезпечення для різних категорій військовослужбовців встановлюється у фіксованій сумі і залежить від кількох факторів, таких як військове звання, стаж (мінімум - 16 років), та стан здоров'я. Ця сума зростає з кожним роком служби, який перевищує обов'язковий строк військової служби. Додаткова надбавка (в розмірі 2-6,9% від основного окладу) встановлюється за кожний додатковий рік військової служби, який перевищує мінімальний строк, визначений законом для різних категорій військовослужбовців. Також передбачаються додаткові надбавки (спеціальні пенсії) для осіб, які отримали поранення або інвалідність під час військової служби, залежно від ступеня травм.

Загалом, при виході військовослужбовця на пенсію внаслідок завершення обов'язкового строку військової служби, йому виплачується одноразова допомога в розмірі трьохрічного пенсійного забезпечення. Наприклад, для військовослужбовця з військовим званням "полковник," який виходить у запас або на пенсію з посади командира бригади Сухопутних військ, ця допомога становить приблизно £40-42 тисяч, або \$48-50,4 тисяч, або €36,7-38,2 тисяч.

Варто відзначити, що у Великобританії функціонує система різноманітних громадських організацій, чия основна мета полягає в захисті прав і законних інтересів військовослужбовців, ветеранів і членів їх сімей. Найвідомішими та впливовими серед них є «Армійський благодійний фонд», «Патріотичний фонд Ллойда», «Товариство надання допомоги Королівським Збройним Силам», і «Корпорація Королівського патріотичного фонду» та ін.

Крім того, згідно з офіційною статистикою, в Великобританії діє особливий резервний житловий фонд, який постійно поповнюється та включає не менше ніж 10 тисяч регулярно підтримуваних житлових

одиниць та інших об'єктів нерухомості, що надаються звільненим у запас або відставку військовослужбовцям за пільговими умовами. Крім того, щорічно Міністерство оборони Великобританії виділяє понад £50 мільйонів бюджетних коштів на програму забезпечення житлом військовослужбовців, які виходять у запас або на пенсію.

Військовослужбовці, які завершили повний термін служби у Збройних Силах Великобританії, а також їхні дружини чи чоловіки, при виході на пенсію, мають право на отримання медичної допомоги без оплати, безкоштовне чи частково компенсоване забезпечення ліками (зокрема, повністю безкоштовно для інвалідів та учасників бойових дій) та можливість проходження санаторно-курортного лікування.

Результати проведеного аналізу зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців країн-членів НАТО свідчать, що кожна країна має свої особливості в питаннях соціального захисту військовослужбовців. Проте, загальною тенденцією є те, що держава визнає важливість не лише надання цих пільг, але й забезпечення доступу військовослужбовців до них: гідні стандарти, які ураховують потреби соціально-культурного розвитку, можуть бути досягнуті лише за умови належних соціальних гарантій.

Таким чином, проведене вивчення міжнародного досвіду забезпечення соціальних гарантій для військовослужбовців спрямовано на визначення основних компонентів та особливостей такого забезпечення у різних країнах світу. Крім того, вивчення зарубіжного досвіду сприятиме пошуку ефективних рішень для вирішення проблем в системі соціального захисту військовослужбовців в Україні. Важливо, щоб нормативно-правове регулювання соціального захисту українських військовослужбовців і їх сімей було близьким до міжнародних стандартів, зокрема стандартів країн-членів НАТО. Передусім, це допоможе адаптувати внутрішню систему соціального забезпечення до високих стандартів, які забезпечуються в інших країнах з подібними цілями та обов'язками військовослужбовців.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості грошового забезпечення військовослужбовців

У 2014 році, коли росія почала збройну агресію на сході України, з'явилась потреба у диверсифікації джерел фінансування Збройних Сил України. Проте, лише з початком повномасштабної війни 24 лютого 2022 р., умови фінансування Збройних Сил України були змінені через введення воєнного стану. Змін зазнали не лише терміни виплат, але і підходи до фінансування. Під час воєнного стану, головним пріоритетом стало забезпечення обороноздатності країни, зокрема, забезпечення Збройних Сил України та підвищення їх готовності до бойових дій.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №168 від 22.02.2022 р. «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» [17], Державна казначейська служба України спершу призупинила виплати для державних підприємств та інших бюджетних організацій до тих пір, поки не були задоволені потреби Збройних Сил України. Умови воєнного стану вимагали від усіх міністерств та Національного банку України відкрити свої резервні фонди та виділити кошти для потреб Збройних Сил України, оскільки була проведена мобілізація та приєдналися багато добровольців, які бажали захищати свою країну. В результаті керівник фінансового органу постійно вносив зміни до бюджету для забезпечення своєчасних виплат для всіх військовослужбовців, включаючи грошове забезпечення, додаткові винагороди та інше необхідне забезпечення (матеріальне, продовольче тощо).

Зазвичай у мирний період фінансування військових частин Збройних Сил України здійснюється на основі річного кошторису, який планується та

погоджується керівником фінансового органу, який розпоряджається коштами. Під час дії воєнного стану, кошторис розробляється на поточний місяць і наступний місяць, наприклад, у березні для квітня, у квітні для травня і так далі. Проект кошторису вже не потребує затвердження вищим керівником фінансового органу і затверджується виключно командиром військової частини. Це зроблено для того, щоб спростити процес виділення бюджетних коштів для потреб Збройних Сил України.

Аналізуючи питання грошового забезпечення військовослужбовців під час воєнного стану, варто передусім звернути увагу, що нині воно складається з основних та додаткових виплат. Основні виплати це грошове забезпечення, яке військові отримують відповідно до своєї посади, звання та вислуги років тощо. Тобто це заробіток, який вони мали й до початку повномасштабної війни. Додаткові виплати – щомісячна грошова винагорода, яка встановлена за ініціативою президента на період воєнного стану. Така винагорода може бути й вищою за грошове забезпечення, в першу чергу, для тих військовослужбовців, які беруть безпосередню участь у бойових діях.

Для визначення особливостей грошового забезпечення військовослужбовців в сучасних умовах, проаналізуємо рівень грошового забезпечення за основними та додатковими виплатами. Інформація про рівень грошового забезпечення офіцерів та осіб рядового, сержантського та старшинського складу військової служби за контрактом у 2022-2023 рр. без додаткової винагороди представлена у табл. 2.1.

Основні виплати включають щомісячне основне забезпечення (посадовий оклад, оклад за військовим званням та надбавки за вислугу років) та щомісячне додаткове забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати (наприклад, за науковий ступінь та вчене звання), винагороду військовослужбовцям, які обіймають посади, пов'язані з безпосереднім виконанням завдань із забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту, премію).

Таблиця 2.1

Рівень грошового забезпечення військовослужбовців у 2022-2023 рр. (без додаткової винагороди)

Посада	Розміри грошового забезпечення у 2022 р.			Розміри грошового забезпечення у 2023 р., починаючи з 01.01.2023 р.		
	Сухопутні війська ЗСУ	Десантно-штурмові війська України, Морська піхота України, гірсько-штурмові підрозділи	Сили спеціальних операцій	Сухопутні війська ЗСУ	Десантно-штурмові війська України, Морська піхота України, гірсько-штурмові підрозділи	Сили спеціальних операцій
Офіцери						
Командир бригади/командир полку ССО	32 962	35 927	40 917	50 173	53 094	60 404
Заступник командира бригади/ заступник командира полку ССО	32 039	34 957	39 862	48 919	51 793	58 923
Командир батальйону	24 362	27 228	35 881	36 481	40 103	53 822
Заступник командира батальйону	21 879	25 803	34 560	33 691	38 333	52 037
Командир роти	20 774	23 695	32 167	31 224	35 219	48 180
Заступник командира роти	18 796	22 605	30 949	29 055	33 766	46 484
Командир взводу	19 095	20 308	28 550	28 229	30 067	46 484
Особи рядового, сержантського та старшинського складу військової служби за контрактом						
Головний сержант роти	16 928	20 165	28 235	26 094	29 926	42 365
Інструктор з бойової арм. системи	17 157	19 848	27 697	26 040	29 351	41 481
Головний сержант взводу	16 248	19 633	27 344	24 867	28 940	40 778
Командир танка	16 459	18 726	26 439	24 862	27 875	40 469
Командир бойової машини	15 846	18 043	25 735	23 951	27 055	39 394
Командир відділення	14 532	17 690	25 565	22 677	26 556	39 394
Навідник-оператор	14 372	17 499	25 565	22 268	26 180	37 879
Механік-водій	13 966	16 850	24 546	21 618	25 403	36 844
Старший гранатометник	13 611	16 417	24 317	21 152	24 668	36 844
Стрілець	13 244	15 942	23 807	20 586	23 999	36 844
Телеграфіст	13 238	15 722	23 460	20 499	23 347	36 844
Рекрут	13 027	14 159	22 069	20 130	21 197	33 062

Джерело: Міністерство оборони України [42].

Розглянемо детальніше питання грошового забезпечення щодо виплати додаткової винагороди. На період дії воєнного стану військовослужбовцям додаткова винагорода згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану» виплачується в таких розмірах:

1) 100000 гривень – тим, хто бере безпосередню участь у бойових діях або забезпечує здійснення заходів з національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії;

2) 50000 гривень призначаються тим, хто виконує бойові (спеціальні) завдання як частина органу військового управління, штабу угруповання військ (сил) або штабу тактичної групи до пункту управління оперативно-стратегічного угруповання військ і включно (включаючи райони, де не ведуться бойові (воєнні) дії);

3) 30000 гривень – військовослужбовцям, які виконують бойові (спеціальні) завдання згідно з бойовими наказами (розпорядженнями) (в розрахунку на місяць пропорційно часу виконання бойових (спеціальних) завдань).

Військовослужбовцям, які в установленому законодавством порядку відряджені до складу військових адміністрацій у районах ведення воєнних (бойових) дій для виконання завдань в інтересах оборони держави та її безпеки із залишенням на військовій службі, виплата додаткової винагороди здійснюється у розмірі 30000 гривень.

Наприклад, згідно з представленими у табл. 2.1 даними про розміри основного грошового забезпечення військовослужбовців та рішенням Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168, що стосується додаткових виплат, заробітна плата стрільця в 2022 р. складала 43 тис. грн для тих, хто не здійснює бойові завдання та не приймає участь у бойових діях, та 113238 грн для тих, хто бере активну участь у бойових діях.

У 2023 р., відповідно до Наказу Міністерства оборони України № 44 від 25 січня 2023 р. [43], внесено зміни до Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та іншим особам. Згідно з цим наказом, зарплати стали більш диференційованими, зі зменшенням оплати для військовослужбовців, які не займаються прямим виконанням завдань у бойовій зоні, та зі збільшенням для тих, хто приймає активну участь у бойових діях. Наприклад, у 2023 р. стрільці, які не займаються виконанням бойових завдань, будуть отримувати зарплату у розмірі 20587 грн, тоді як стрільці, які активно виконують бойові завдання, отримають 50587 грн, а учасники бойових дій отримають 120587 грн. Подібні варіації у розмірах заробітної плати залишаються актуальними і для військовослужбовців більш високого рангу. Наприклад, у 2022 р. командири взводу отримували 49 тис. грн, якщо вони не виконують бойові завдання та не беруть участь у бойових діях, і 119095 грн для тих, хто є учасниками бойових дій.

Забезпечення військових частин Збройних Сил України в сучасних умовах також має декілька особливостей. У ситуації, коли у країні відбуваються бойові дії, втрати змінюються щодня, остаточні розрахунки будуть здійснені пізніше. Проте, якщо мова йде про оцінку втрат для бюджету, то Україна втрачає приблизно 2 мільярди гривень щодня. Щодо втрат інфраструктури, то за місяць воєнних дій вони оцінюються приблизно в 119 мільярдів доларів, що становить близько 4,25 мільярда доларів на день. Додавши до цього військові втрати, зростання витрат на військові та соціальні потреби, програми підтримки, втрати в економіці та підприємствах, загальні витрати становлять приблизно 565 мільярдів доларів США.

У мирний період діє Закон України «Про публічні закупівлі», який надає можливість укладати найвигідніші угоди та забезпечує незалежну зовнішню перевірку (аудит) щоб переконатися, що угода є найбільш оптимальною. У військових частинах, відповідальні особи за укладання

угод (в кожній службі) шукають найбільш економічний варіант або відправляють запит до системи Prozzoro, яка автоматично вибирає найвигіднішу ціну для військової частини.

Під час дії воєнного стану, дія важливого закону, що регулює процес закупівлі товарів та матеріалів, могла би призвести до затримок і обмежень у закупівлях. В умовах воєнного стану, Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 169 «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» дає змогу проводити оборонні закупівлі товарів, робіт і послуг без суворих обмежень, які накладає Закон України «Про оборонні закупівлі». Державні органи, що відповідають за сферу оборони, самостійно визначають переліки та обсяги закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб безпеки і оборони України.

Отже, в умовах воєнного стану, Кабінет Міністрів України спростив процедури укладання договорів для закупівлі товарів та матеріалів, необхідних військовим частинам для підвищення їхньої готовності до бойових дій. Проте, у воєнний час важко знайти найбільш вигідні та дешеві договори, оскільки багато підприємств припинили свою діяльність або не можуть задовольнити потреби військових частин своїми товарами. В цій ситуації, краще витратити більше грошей і зекономити час (що дуже важливо в умовах війни), ніж витратити час на пошук дешевших альтернатив і ризикувати не здійснити бойове завдання, яке ставиться перед командувачем.

Загалом, з початком повномасштабної війни, фінансування Збройних Сил України і держави загалом перейшло на режим воєнного часу, оскільки зараз головним завданням країни є збереження територій і життя громадян. Однак, система фінансування Збройних Сил України має певні аспекти, які вимагають удосконалення.

Однією з найактуальніших проблем у фінансуванні Збройних сил України, на мою думку, є нераціональне використання бюджетних коштів. Наприклад, деякі товари, такі як паливо та мастильні матеріали, закупаються як військовою частиною, так і Міністерством оборони України. Проблема полягає в тому, що Міністерство оборони України закупає ці товари великими обсягами, що дозволяє їм отримувати оптові ціни, у той час як військові частини закупають ці товари в обмежених обсягах та за вищими роздрібними цінами. Це призводить до зайвих витрат бюджетних коштів.

Щоб вирішити цю проблему, можна було б впровадити оптові закупівлі таких товарів виключно Міністерством оборони України та розподіляти їх між військовими частинами відповідно до їх потреб (після подання заявок, які складають начальники служб відповідно до потреб своєї частини). Це дозволило б зекономити більше бюджетних коштів, забезпечити кращий контроль за використанням цих товарів і покращити передбачення потреб на майбутнє.

Ще однією значущою проблемою у фінансуванні Збройних сил України є корупція на різних рівнях. Корупція є серйозною загрозою не лише в державному секторі, але і в Збройних силах України. Навіть під час воєнного стану існують недобросовісні особи, які використовують те, що звітність призупинена, і розкрадають кошти. Для боротьби з цією проблемою, необхідно посилити внутрішні та зовнішні перевірки з метою запобігання злочинам, а також підвищити рівень соціальної відповідальності військовослужбовців.

У підсумку, можна зазначити, що система фінансування Збройних сил України, не зважаючи на певні недоліки, є досить ефективною як у мирний, так і в воєнний час. Щоб поліпшити цю систему, необхідно постійно вдосконалювати її, забезпечувати ефективний контроль за витратами та використанням державних коштів військовими частинами. Крім того, важливо регулярно модернізувати систему, щоб вона залишалася актуальною.

На мою думку, одним із можливих заходів для покращення системи фінансування Збройних сил України може бути впровадження заохочень для начальників фінансових органів, які здійснюють ефективне управління державними коштами, при цьому забезпечуючи збереження боєздатності. Це заходи могли б підвищити мотивацію керівників фінансових органів використовувати бюджетні асигнування більш ефективно.

Проаналізуємо також видатки бюджету на національну оборону з метою розробки рекомендацій щодо підвищення фінансового забезпечення обороноздатності України. Витрати на оборону є важливими для забезпечення суверенітету країни, захисту населення та мінімізації загрози зовнішнього втручання, а також для швидкого та ефективного вирішення можливих внутрішніх конфліктів. Витрати на оборону включають: утримання збройних сил, розвиток оборонної промисловості, проведення військових досліджень. Витрати на національну оборону можна поділити на три основні категорії: прямі, побічні та приховані (непрямі).

Прямі видатки охоплюють фінансування оборонних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади і поділяються на поточні та капітальні. Поточні включають в себе видатки на заробітну плату військовослужбовців, медичне обслуговування, транспортування та інше обладнання для особового складу. Капітальні витрати включають в себе видатки, пов'язані з матеріально-технічним оновленням збройних сил, розвитком оборонної промисловості та інфраструктури.

Побічні видатки на оборону включають в себе утримання збройних сил, процес переозброєння та ліквідацію наслідків війни, такі як виплати пенсій та допомог ветеранам війни, інвалідам та сім'ям загиблих. Вони також включають в себе витрати на відновлення руйнувань, завданих війною, і компенсацію збитків, завданих військовими діями.

Приховані (непрямі) витрати на оборону віднесені до оборонних видатків, але вони проходять через бюджет цивільних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.

Аналізуючи фінансування оборони в Україні в довоєнний період, варто відзначити, що у 2017-2021 рр. фінансування оборони в Україні зросло із 69058,1 млн. грн. до 150162,3 млн. грн. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Динаміка видатків Державного бюджету на оборону України
у 2017–2021 рр.**

Рік	Обсяг видатків Міністерства оборони України, млн грн	Темп зрос- тання, %	Обсяг видатків за функціональною класифікацією, млн грн	Темп зрос- тання, %
2017	69058,1	х	74346,2	х
2018	94959,4	137,5	97024,0	130,5
2019	105542,8	111,2	106627,7	109,9
2020	120033,8	113,7	120374,1	112,9
2021	150162,3	125,1	146134,2	121,4

Також відзначається тенденція зростання видатків на оборону: найбільший приріст спостерігався у 2018 році, коли видатки Міністерства оборони України зросли на 37,5% порівняно з 2017 роком. У 2019 році темп зростання склав 11,2% у порівнянні з 2018 роком, а в 2020 році – 13,8%. За функціональною класифікацією бюджетних видатків, видатки на оборону в Україні склали 120374,1 мільйонів гривень у 2020 році. Із цієї суми 96% припадають на видатки на військову оборону, 1% – на цивільну оборону і 3% – на інші видатки, пов'язані з оборонною діяльністю.

У 2024 р., враховуючи триваючу війну, відповідно до прийнятого Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» [47], видатки Міністерства оборони становитимуть 1,164 трильйонів гривень, при цьому 862 мільярди гривень або 74,1% видатків будуть спрямовані на утримання військовослужбовців Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту. Ці кошти будуть використані для виплати грошового забезпечення та заробітної плати, забезпечення харчування,

закупівлі форми, амуніції та засобів індивідуального захисту у вітчизняних виробників.

Слід зазначити, що в Україні, поки триває війна, мають бути забезпечені видатки не менше 3% від ВВП на оборону, і це є критично важливим. Варто зауважити також, що основною складовою оборонних видатків відповідно до стандартів НАТО є спрямування 50% коштів на утримання особового складу, 20% на підготовку військ і не менше 30% на закупівлю озброєння і військової техніки [31]. Світовий досвід свідчить, що видатки повинні бути розподілені так: 40% на утримання збройних сил, 20% на підготовку військ та 40% на розвиток озброєння та військової техніки [32]. В Україні спостерігається інше співвідношення: протягом останніх п'яти років витрати на утримання збройних сил коливалися в межах 68–80% від усього оборонного бюджету.

Також важливо оцінювати обороноздатність країни не лише на основі внутрішніх показників, але й у контексті глобальних тенденцій. Щорічно в світі складається загальний рейтинг військових сил країн, що допомагає визначити їх позицію у відношенні до військової потужності. Для цього використовують комплексні показники, які враховують військові сили, їх фінансування, а також матеріально-технічні ресурси, природно-географічні фактори та інші аспекти. Крім того, важливо проводити порівняльний аналіз показників витрат на оборону України з іншими країнами світу. Наприклад, у 2021 р. Україна витратила 9,6 мільярда доларів на оборону та посідала 30-е місце в світовому рейтингу за обсягом витрат.

Однак, незважаючи на високі темпи зростання видатків на оборону в Україні, є певні питання стосовно їх структури. Приблизно 74,17% усіх видатків на національну оборону використовуються для забезпечення діяльності Збройних сил України, підготовки кадрів, надання медичної допомоги особовому складу, ветеранам військової служби та їх сім'ям, а також ветеранам війни. Лише 21,3% ідуть на переозброєння, закупівлю, модернізацію та ремонт озброєння, військової техніки, засобів та

обладнання. Ця структура видатків, особливо в контексті наявності збройного конфлікту в країні, не може вважатись оптимальною.

Отже, потрібно визначити ключові кроки, які можна вжити для оптимізації фінансування національної оборони України:

1) забезпечення адекватного фінансового забезпечення військовослужбовців, щоб зробити їх оплату конкурентоспроможною на вітчизняному ринку праці;

2) збільшення фінансування сектору оборони, оскільки встановлений законодавчий показник відсотка видатків на оборону відносно запланованого обсягу ВВП (не менше 3%) за останні роки перед початком війни не був досягнутий;

3) удосконалення структури видатків на національну оборону відповідно до стандартів НАТО;

4) впровадження інструментів довгострокового планування в механізм формування оборонного бюджету, оскільки наразі використовується короткострокове планування;

5) зростання фінансових ресурсів сектору оборони для підтримки належної бойової підготовки військових, адекватного матеріального і технічного забезпечення та підвищення рівня професійної компетентності.

Значні зміни, які відбулись у фінансуванні оборони України після початку військової агресії росії, є необхідними та закономірними. Важливими аспектами подальшого реформування Збройних сил України є зміна стратегій планування, пошук додаткових джерел фінансування і контроль за ефективним використанням фінансових ресурсів. Головні заходи, за допомогою яких можливо покращити фінансування національної оборони України, включають наступне: гарантування адекватного рівня фінансового забезпечення військовослужбовців; збільшення видатків на сектор оборони; адаптація структури витрат на національну оборону відповідно до стандартів НАТО; впровадження в механізм формування

оборонного бюджету інструментів довгострокового планування і ефективного бюджетного контролю.

2.2. Аналіз пенсійного забезпечення військовослужбовців

Одним з важливих компонентів соціального забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей є пенсійне забезпечення, яке призначається для забезпечення гідного життя в разі досягнення військовослужбовцями певного віку, настання інвалідності або в разі втрати годувальника у сім'ях. Саме пенсійне забезпечення забезпечує соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей в таких ситуаціях.

Питання пенсійного забезпечення військовослужбовців регулюються такими нормативно-правовими актами: Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»; Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 року №1088 «Деякі питання виплати пенсій окремим категоріям громадян»; Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. N 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб»; Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1381 «Про підвищення рівня соціального захисту найбільш вразливих верств населення»; Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.2022 р № 118 «Про індексацію пенсій та заходи щодо підвищення рівня соціального захисту найбільш вразливих верств населення у 2022 році».

Умови, розміри і порядок пенсійного забезпечення осіб, звільнених із військової служби, та деяких інших осіб визначаються Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 № 2262-ХІІ.

В Україні військовослужбовцям та їх сім'ям, згідно з Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» надаються такі види пенсійного забезпечення: пенсії за вислугу років, пенсії по інвалідності та пенсії у разі втрати годувальника. Умови призначення пенсійного забезпечення стосовно різних категорій службовців можуть бути визначені таким чином [21; 26]:

1. Пенсії за вислугу років:

1.1. Після закінчення служби, якщо є календарна вислуга 25 років і більше.

1.2. При досягненні 45-річного віку на момент закінчення служби, за наявності вислуги років 25 і більше, з яких не менше 12 років 6 місяців припадають на службу в силових структурах.

2. Пенсії по інвалідності:

Після закінчення служби, незалежно від віку та тривалості служби, в разі, якщо інвалідність виникла під час перебування на службі або протягом трьох місяців після закінчення служби, або якщо інвалідність виникла пізніше, але внаслідок захворювання (травми, поранення, контузії, каліцтва і т. д.), яке виникло під час служби військовослужбовця.

3. Пенсії в разі втрати годувальника

Пенсії призначаються членам сімей військовослужбовців, які стали непрацездатними через загибель, смерть або зникнення безвісти військовослужбовця, якщо годувальник помер під час служби або протягом трьох місяців після звільнення, або пізніше, але в результаті травми, поранення, каліцтва або захворювання, отриманих під час служби. Також пенсії призначаються сім'ям пенсіонерів, якщо годувальник помер під час отримання пенсії або не пізніше ніж за 5 років після припинення її виплати.

Розмір пенсії визначається у відсотках від сукупного грошового забезпечення і залежить від кількох факторів, таких як оклад за посадою, військове (спеціальне) звання, надбавка за вислугу років, регулярні

додаткові елементи грошового забезпечення (такі як надбавки, доплати, підвищення) та премії, що передбачені законодавством. Також враховуються обов'язкові внески до державного соціального страхування, які були сплачені до 1 січня 2011 року, а також страхові внески до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Згідно зі статтею 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» розміри цих пенсій можуть значно відрізнятися залежно від категорії військовослужбовця (табл. 2.3).

Максимальний розмір пенсії за вислугу років не може перевищувати 70% відповідних сум грошового забезпечення. Особам, які під час служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, розділені на категорії: категорія 1 отримує 100% грошового забезпечення, а категорія 2 - 95% грошового забезпечення. З 1 січня 2020 р. виплати пенсій, призначених за Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» до 1 березня 2018 р. (окрім пенсій осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ (міліції) та поліцейських), а також перерахованих з 1 січня 2018 р., розраховуються в підвищеному розмірі. Підвищення пенсії враховує 100% суми підвищення пенсії, встановленої станом на 1 березня 2018 р.

З 1 січня 2020 р. особи начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ отримують пенсію, розраховану з розміру грошового забезпечення, встановленого для аналогічних посад поліцейських, з урахуванням доплат до пенсії, підвищень, індексації та інших доплат. Крім того, особам проводиться щомісячна виплата 100% різниці між місячним розміром підвищеної пенсії, розрахованою з 1 січня 2016 р., та місячним розміром пенсії, отриманої особою за період з 1 січня 2016 р. по 31 грудня 2017 р., до повного відшкодування різниці між цими сумами.

Пенсійне забезпечення військовослужбовців

№ з/п	Категорія військовослужбовців	Розмір грошового забезпечення
1	Військовослужбовцям, звільненим у відставку за віком або за станом здоров'я	у розмірі 55% сум грошового забезпечення + 3% грошового забезпечення за кожний рік понад 20 років вислуги
2	Кадровим військовослужбовцям та військовослужбовцям за контрактом, які мають вислугу років 20 і більше років	у розмірі 50% сум грошового забезпечення
3	Військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, які мають страховий стаж 25 років та більше, з яких не менше 12 років та 6 місяців становить військова служба, служба в органах внутрішніх справ, державній пожежній охороні, Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України, органах і підрозділах цивільного захисту, податковій міліції чи Державній кримінально-виконавчій службі	у розмірі 50% сум грошового забезпечення за страховий стаж 25 років та додатково 1% за кожний рік страхового стажу понад 25 років
4	Військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, які звільняються з військової служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України	у розмірі 50% сум грошового забезпечення за 20 років вислуги та додатково 3% сум грошового забезпечення за кожний повний рік понад 20 років, але не більше ніж 65% сум грошового забезпечення

Джерело: наведено автором за [21; 26].

Ветерани війни мають право на мінімальні пенсійні виплати, які враховують надбавки, підвищення, додаткові пенсії, цільову грошову допомогу, суми індексації та інші доплати до пенсій, за винятком пенсій за особливі заслуги перед Україною. Розміри цих пенсій залежать від категорії ветеранів. Учасники бойових дій, які втратили працездатність, мають право на пенсію в розмірі 165% від прожиткового мінімуму.

Особи з інвалідністю внаслідок війни за рівнем виплат поділяються на такі групи:

I група: 285% від прожиткового мінімуму;

II група: 255% від прожиткового мінімуму;

III група: 225% від прожиткового мінімуму.

Пенсії для військовослужбовців призначаються та виплачуються після їх звільнення із служби. Виплата пенсії не припиняється в тому випадку, якщо вони знову призиваються до військової служби під час часткової або повної мобілізації, на спеціальний термін до Збройних сил України, інших створених згідно з українським законодавством військових формувань, органів та підрозділів цивільного захисту.

Після звільнення зі служби військовослужбовців, проводиться перерахунок їх пенсій з урахуванням загальної вислуги років на день останнього звільнення. Особам, які звільнились зі служби, а також іншим особам, які мають право на пенсію згідно з законом, та членам їх сімей може бути надана пенсія на умовах, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Ця пенсія видається достроково, при досягненні чоловіками віку 55 років і наявності страхового стажу не менше 25 років, а жінками - віку 50 років і наявності стажу не менше 20 років. Під час розрахунку цих пенсій враховується усі види грошового забезпечення, яке отримували зазначені особи перед звільненням. Розмір грошового забезпечення для розрахунку пенсії визначається в залежності від посади, звання та вислуги років.

Пенсії за вислугу років підвищуються відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: учасникам бойових дій, які втратили працездатність, призначається пенсія, розмір якої становить 25% від прожиткового мінімуму. Особам з інвалідністю внаслідок війни надається пенсія відповідно до групи інвалідності:

I група - 50% від прожиткового мінімуму;

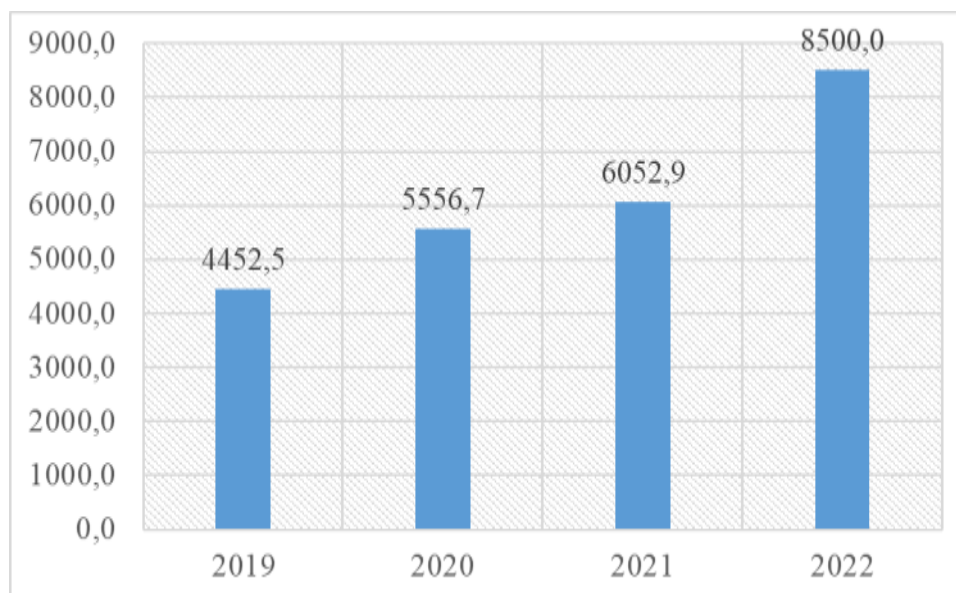
II група - 40% від прожиткового мінімуму;

III група - 30% від прожиткового мінімуму.

Пенсії підлягають перерахунку у зв'язку зі зростанням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців відповідно до рішення Кабінету Міністрів України.

Держава забезпечує військовослужбовців пенсійними виплатами, які не можуть бути менше, ніж прожитковий мінімум, що визначений відповідним законодавством. Крім того, проводиться перерахунок призначених пенсій при зростанні їхнього рівня грошового забезпечення. Держава також надає військовослужбовцям передбачені законом соціальні гарантії та реалізує національні ініціативи для їхнього соціального захисту на державному рівні.

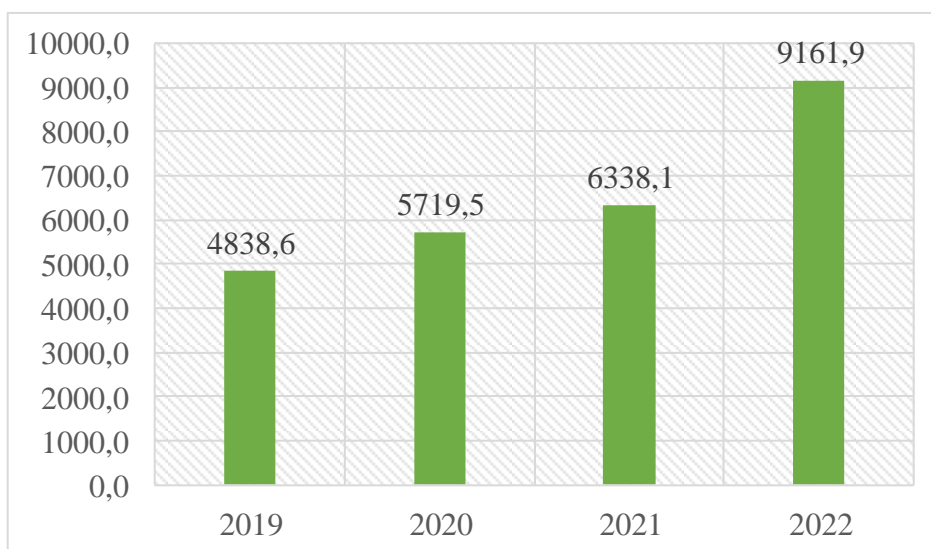
Аналізуючи рівень пенсійного забезпечення військовослужбовців, варто зазначити, що загалом, у 2019-2022 роках чисельність пенсіонерів-військовослужбовців в Україні значно зменшилася - на 34808 осіб. Середній розмір пенсійних виплат військовослужбовцям в Україні за 2019–2022 рр. представлений на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Середній розмір пенсійних виплат військовослужбовцям в Україні у 2019–2022 рр., грн.

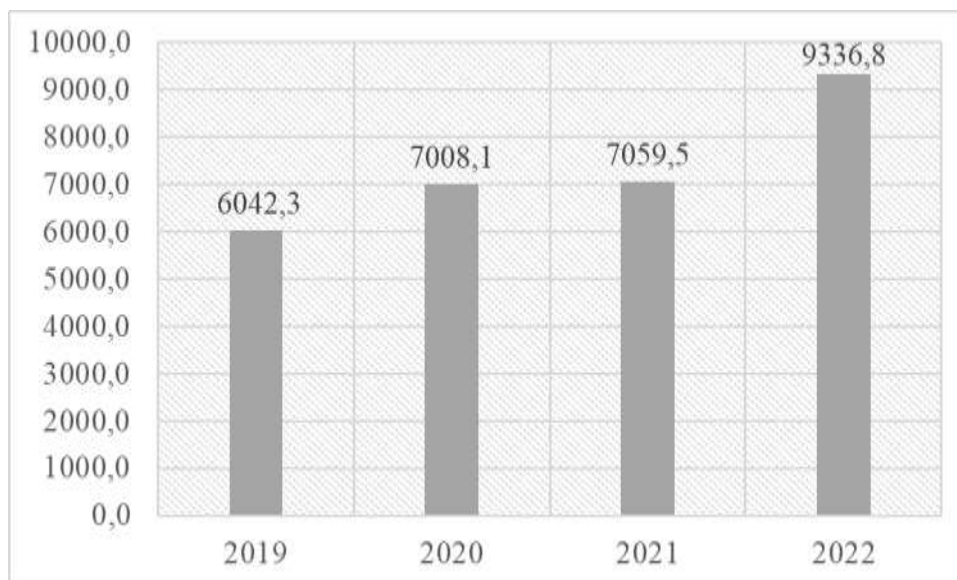
Незважаючи на те, що у 2019-2022 рр. пенсії військовослужбовців зросли у 1,9 разів, варто враховувати що таке зростання в більшості є тільки номінальним. Значення, скориговані на інфляцію, на жаль є набагато меншими. Для більш ретельного вивчення питання щодо середнього розміру пенсій, важливо провести аналіз обсягу різних видів пенсійних виплат, на які претендують військовослужбовці та члени їх сімей. Почнемо з оцінки розміру пенсій за вислугу років (рис. 2.2).

На рис. 2.2 можемо побачити, що середні місячні пенсії за вислугу років практично подвоїлися у 2019–2022 рр. Але рівень цих виплат свідчить про низький рівень матеріального забезпечення військових, особливо з урахуванням інфляційних процесів у країні, особливо в 2022 р.

Рис. 2.2. Середній розмір військової пенсії за вислугу років в Україні у 2019–2022 рр., грн.

Щодо середнього розміру місячних пенсій по інвалідності, які призначені військовослужбовцям у 2019-2022 роках, відзначається збільшення цього виду пенсійних виплат в середньому на 70%. Найбільше зростання середнього розміру пенсій по інвалідності відбулося між 2021 та 2022 роком (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Середній розмір пенсій по інвалідності, призначених військовослужбовцям в Україні у 2019–2022 рр., грн.

Результати аналізу середнього розміру пенсій по втраті годувальника, призначених військовослужбовцям протягом 2019–2022 років також свідчать про їх вкрай низький розмір: у 2019 р. середній розмір таких пенсій становив 3588,8 грн./міс., а у 2022 р. – 5920,9 грн./міс.

Отже, аналіз середніх розмірів пенсійних виплат військовослужбовців свідчить, що солідарна пенсійна система не гарантує гідного рівня життя для цієї групи пенсіонерів. За оцінками експертів, належний розмір пенсій мав би бути приблизно 22000 гривень. Проте реальна статистика показує, що в середньому пенсіонер військовослужбовець отримував лише близько 9000 грн. протягом 2019-2022 років. Важливо зауважити, що загальна сума видатків з бюджету Пенсійного фонду на пенсійне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей зростає щорічно. Порівняно з 2019 р., сума видатків у 2020 р. зросла на 949964,4 грн.

Підсумовуючи, можна зауважити, що найвищі середні розміри пенсій військовослужбовцям в Україні у 2019-2022 роках були за інвалідністю, тоді як найнижчі розміри пенсійних виплат мають місце у виплатах пенсій

у разі втрати годувальника. Найбільше збільшення середнього розміру пенсій у 2019-2022 роках відбулося у пенсіонерів військовослужбовців, які отримують пенсії за вислугу років, і найменше у членів сімей військових, які отримують пенсії у разі втрати годувальника.

Аналізуючи питання соціального захисту ветеранів збройних сил, варто звернути увагу також на результати опитувань, які проводились в Україні для визначення їх потреб, ставлення до пільг, можливостей ширшої участі у розбудові демократичного суспільства.

Дослідження, яке проводилося Kantar Україна та ГО “Юридична сотня” протягом серпня 2019 р. було присвячене питанням ставлення ветеранів до пільг [45]. В рамках проведення дослідження було опитано 1215 респондентів у 10 містах (Київ, Харків, Дніпро, Одеса, Львів, Запоріжжя, Маріуполь, Кривий Ріг, Житомир, Біла Церква). Серед опитаних були особи, які згідно із чинним законодавством вважаються ветеранами: учасники АТО\ООС, ветерани бойових дій в Афганістані, Другій світовій війні, особи з інвалідністю через воєнні події, а також постраждалі учасники Революції Гідності. Однак, у зв'язку з особливостями цього дослідження отримані оцінки щодо пільг мають суб'єктивний характер і можуть служити лише орієнтиром для подальших досліджень, не є підставою для прийняття остаточних рішень.

Інше дослідження, яке розглядає різні аспекти життя ветеранів та членів їх сімей «Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей» [46] тривало з липня по жовтень 2019 р. Його проводило Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні спільно з Міністерством у справах ветеранів та Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Воно висвітлює труднощі, з якими стикаються ветерани конфлікту на сході України та їхні сім'ї під час повернення до цивільного життя. Опитано 2530 респондентів у Києві, Київській області, Дніпропетровській і

Львівській областях. Отримана інформація стосується військового досвіду ветеранів, рівня добробуту, зайнятості, доступу до пільг та послуг, виявлення дискримінації, соціальної інтеграції, потреб у психосоціальній підтримці, а також ставлення до можливості відкриття власного бізнесу.

У 2021 р. Інститутом Горшеніна в співпраці з Представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні і благодійним фондом “Центр реадaptaції та реабілітації “ЯРМІЗ” було проведено соціологічне дослідження «Роль ветеранської спільноти у розбудові демократичного суспільства» [44]. У межах дослідження в червні 2021 р. було проведено 6 фокус-груп у Києві, Львові, Кропивницькому, Чернігові та Запоріжжі, у вересні–жовтні 2021 року — всеукраїнське опитування, у якому взяли участь 1000 ветеранів(-ок). Опитування проводилося з урахуванням вікового, регіонального розподілу, типу населеного пункту та гендерної квоти (8% від опитаних складають жінки-ветеранки). Основним завданням проєкту є визначення потенціалу ветеранів АТО/ООС у розбудові демократичного суспільства через окреслення їхніх цінностей, проблем, з якими вони стикаються, політичної та громадської активності.

Результати цих досліджень свідчать про необхідність змін в питаннях соціального захисту ветеранів збройних сил, більш системному дослідженню їх потреб та можливостей інтеграції у мирне життя після звільнення зі збройних сил, їх ширшу участь у процесах демократизації суспільства та потребу у більшій персоналізації та адресності соціальних пільг.

2.3. Аналіз соціального захисту членів сімей військовослужбовців

В Збройних Силах України, соціальний захист забезпечується через надання військовослужбовцям та членам їх сімей, а також іншим категоріям громадян, визначеним законодавством України, соціальної допомоги, пільг і компенсацій [1]. Аналізуючи питання соціального

захисту військовослужбовців та членів сімей, варто зазначити, що у держаному бюджеті на 2023 р. передбачено виділення 5,5 млрд грн на забезпечення житлом ветеранів війни, членів родин загиблих захисників і захисниць, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Ці кошти забезпечать виконання державних зобов'язань перед 2843 особами, зокрема тими, які захищали Україну та залишилися без житла внаслідок збройної агресії РФ. Також у державному бюджеті на 2023 р. передбачено 540 млн грн на виконання програм Міністерства з надання послуг із психологічної реабілітації Захисників і Захисниць, членів їхніх сімей та родин полеглих Воїнів, професійної адаптації, санаторно-курортного лікування, розвитку спорту ветеранів війни. На виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі або інвалідності передбачено 324 млн грн.

На сьогоднішній день, у системі соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей можна виокремити передусім такі проблемні аспекти як недосконалість нормативно-правової бази, яка стосується реформування системи соціального захисту; потреба у структурних змінах у програмах, спрямованих на підвищення ефективності соціальної допомоги, включаючи скасування пільг, наданих різним категоріям громадян без врахування їх фінансового стану, і встановлення нових процедур надання соціальної допомоги, заснованих на перевірці доходів; відсутність координації між різними програмами соціальної допомоги для військовослужбовців та їх сімей, таких як програми допомоги дітям, житлові субсидії та соціальна допомога сім'ям; складність переходу до єдиної системи грошових трансфертів в рамках багатопрограмної системи соціального захисту населення.

Соціальна політика у Збройних Силах України спрямована на запобігання загостренню вказаних проблем і їх вирішення. Ця політика є частиною загальної політики держави і відповідає чинному законодавству України та установленим державою принципам, стандартам і нормам.

Основним засобом реалізації соціальної політики в ЗСУ є соціальна робота з військовослужбовцями та їх сім'ями. Ця робота об'єднує соціальний захист, соціальну підтримку, соціальне обслуговування і адаптаційну роботу, відповідаючи сучасній концепції надання соціальних послуг [28, с. 57-58].

В Збройних Силах України соціальна робота з військовослужбовцями та їх сім'ями здійснюється через різні напрями, включаючи соціальний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, медико-соціальний, соціально-економічний, матеріальний і соціально-трудоий підходи. Зараз, орієнтуючись на досвід Сполучених Штатів та інших країн, важливим є також розвиток та реалізація соціокультурних та освітніх ініціатив, що сприяють успішній адаптації військовослужбовців до цивільного життя, їхньому особистісному зростанню та самовдосконаленню. Крім того, у сучасних умовах важливо звернути увагу на соціальну роботу з громадськістю, спрямовану на зростання усвідомлення соціальних проблем військовослужбовців та їхніх родин та надання науково-практичної підтримки для вирішення цих проблем.

Серед принципів соціального захисту військовослужбовців ЗСУ та їх родин можна виділити такі [29, с. 152-154]: дотримання законності та прав людини; системна та комплексна природа надання різних соціальних послуг; доступність і прозорість соціальних послуг; громадський контроль за діяльністю органів, що відповідають за соціальну політику в ЗСУ; дотримання етичних і правових норм соціальної роботи; відповідність завдань соціального захисту фінансовому забезпеченню.

Соціальний захист військовослужбовців та їх сімей ґрунтується на реалізації принципів і стратегічних напрямів, які передбачають:

- 1) використання системи гарантованих Конституцією України заходів, що включають в себе економічну, соціальну та правову підтримку для осіб, які пережили складні життєві обставини, забезпечуючи їм можливість подолати ці труднощі та брати активну участь у суспільстві;

2) застосування системи обов'язкового соціального страхування та надання додаткової соціальної допомоги;

3) передбачення додаткових соціальних послуг, таких як матеріальна допомога та соціальне обслуговування, надаваних спеціалізованими службами та кваліфікованими спеціалістами, щоб допомогти військовослужбовцям ЗСУ та їх сім'ям адаптуватися до нових умов та налагодити повноцінне життя в суспільстві;

4) забезпечення соціального захисту військовослужбовців та їх сімей вимагає впровадження різних соціально-політичних, нормативно-правових, соціально-економічних і соціально-культурних механізмів.

Таким чином, соціальний захист військовослужбовців ЗСУ та членів їх сімей спрямований на те, щоб зберегти фізичне та психічне здоров'я цієї категорії осіб, стимулювати їх розвиток і реалізацію у суспільстві.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

3.1. Можливості удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців

В сучасних умовах, удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців є надзвичайно важливим завданням, адже триваюча війна росії проти України зумовлює значне посилення загроз національній безпеці. Серед багатьох можливостей розвитку, нині саме цифрова трансформація є перспективним напрямом стійкого економічного та політичного зростання країни, а також удосконалення системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців в Україні.

Крім того, згідно з нормативно-правовими актами [33; 34] Україна зобов'язана організувати та розвивати електронне урядування з метою підвищення ефективності, відкритості та прозорості урядової діяльності. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій слугуватиме базою для відновлення економіки, активізації господарських процесів і впровадження державної політики у сфері електронних та адміністративних послуг громадянам. Під час війни особливо важливим є соціальне забезпечення, зокрема розробка технологій цифрової адаптації системи грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, архівного зберігання та пенсійного забезпечення. Тому необхідним є використання технологій, які відповідають потребам цифрової трансформації.

З огляду на активний розвиток процесу цифрової трансформації адміністративних послуг, особливо в контексті грошового та пенсійного забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, був проведений

аналіз процесів цифрової взаємодії між системою грошового забезпечення (СГЗ) військовослужбовців ЗСУ, державними та банківськими установами, а також розроблена технологія цифрової адаптації системи грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, яка враховує принципи, визначені в Стратегії воєнної безпеки України [35]. Проаналізовано також особливості формування даних в системі грошового забезпечення, а також зміни, які були внесені до системи грошового забезпечення під час введення воєнного стану відповідно до наказу Міністерства оборони України від 07.06.2018 р. № 260 «Порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних сил України та деяким іншим особам» [36]. Технологія цифрової адаптації даних системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ з урахуванням Стратегії воєнної безпеки України [35] включає такі етапи.

Етап 1. На початковому етапі визначається структура та зведені дані системи грошового забезпечення (СГЗ) військовослужбовців Збройних Сил України під час введення воєнного стану. Ця система включає в себе такі категорії інформації:

- 1) нарахування грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України, які зафіксовані в паперових наказах і документах (у форматі на папері);
- 2) класифікація військовослужбовців Збройних Сил України відповідно до критеріїв, зазначених у наказі Міністерства оборони України [36];
- 3) види грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, і форма цього забезпечення (готівка або безготівкова);
- 4) розміри грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, які розраховуються відповідно до воєнного стану та вимог нормативно-правових документів.

Для цифрового переходу вихідних даних СГЗ військовослужбовців Збройних Сил України проводиться їх перетворення в цифровий формат.

Етап 2. На другому етапі відбувається цифрова адаптація вихідних даних щодо грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України. Така адаптація включає наступні аспекти:

1) визначення категорій військовослужбовців Збройних Сил України та нарахування грошового забезпечення відповідно до ряду документів, які формують основу для цих нарахувань. Ці документи, що зберігаються у паперовій формі, включають: штати військових частин, установ та організацій; накази, які стосуються призначення на посади та включення до списків особового складу військової частини; накази, які визначають обов'язки за посадою; накази, згідно з якими призначають та виплачують грошове забезпечення; накази, відповідно до яких надають військові звання; грошові атестати та довідки щодо грошових виплат військовослужбовцям; документи (свідоцтва, атестати тощо), які підтверджують наукові ступені та вчені звання та інше.

2) визначення форм грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України.

Визначення видів та розмірів грошового забезпечення проводиться з урахуванням категорії військовослужбовців Збройних Сил України та вимог, які визначені в наказі Міністерства оборони України від 07.06.2018 р. № 260 «Порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних сил України та деяким іншим особам» [36]. Розрахунок розмірів податків на доходи фізичних осіб (військовослужбовців), проводиться враховуючи розміри грошового забезпечення окремих категорій військовослужбовців Сухопутних військ Збройних Сил України в умовах воєнного стану.

Етап 3. На цьому етапі формується база даних, яка включає картки особових рахунків військовослужбовців Збройних Сил України та оброблені цифрові дані від СГЗ. Дані щодо нарахованого грошового забезпечення (картки особових рахунків) військовослужбовців ЗСУ адаптовані згідно з вимогами щодо архівного зберігання. Розрахунок

грошового забезпечення військовослужбовця проводиться з урахуванням змін, що були внесені після початку збройної агресії Росії проти України та специфікацій виплат грошового забезпечення військовослужбовцям ЗСУ під час воєнного стану. Для нарахування грошового забезпечення військовослужбовцям ЗСУ в більшості військових частин Сухопутних військ ЗСУ використовують програмне забезпечення "Тріола". З метою оптимізації часу військового фахівця можна використовувати математичні алгоритми, наприклад такі, які охарактеризовано в [38]. Вони допомагають інтегрувати цифрові дані з карток особових рахунків військовослужбовців ЗСУ до бази даних та розробити Інструкції (рекомендації) щодо їх використання. Розробка інструкцій відбувається з урахуванням нормативно-правових актів, які регулюють процес нарахування грошового забезпечення військовослужбовцям ЗСУ в умовах воєнного стану.

Етап 4. На даному етапі проводиться цифрова адаптація даних карток особових рахунків військовослужбовців ЗСУ в співпраці з відповідними державними установами. Така адаптація відбувається в трьох напрямках:

1) з Державною податковою службою України здійснюється цифрова адаптація даних грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ через такі заходи:

- проведення оплати податків на доходи фізичних осіб (військовослужбовців) через банківські установи;
- створення відповідних реєстрів Міністерством цифрової трансформації України;
- організація взаємодії між реєстрами Державної податкової служби України та Пенсійним фондом України.

Важливо розглянути основні аспекти цифрової адаптації системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ, які пов'язані з розвитком сучасних цифрових технологій. Згідно з Концепцією розвитку цифрової економіки та суспільства України [39], сучасні цифрові технології

базуються на високоякісних сервісах, побудованих на основі технології блокчейн (технології 3.0+), та на автоматизованих процесах, які керуються в режимі реального часу, з урахуванням змінних зовнішніх умов (технології 4.0).

2) в контексті співпраці із Пенсійним фондом України щодо напрямів цифрової адаптації даних системи грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, які включають:

- вибір технології для цифрової адаптації СГЗ військовослужбовців ЗСУ з Пенсійним фондом України;

- адаптацію цифрових даних СГЗ військовослужбовців ЗСУ з Пенсійним фондом України (персоніфікація обліку даних стосовно військовослужбовців ЗСУ, які відображаються у стандартних звітних формах; відображення персоніфікованих даних обліку в Державних цифрових реєстрах фізичних осіб);

- створюється інформаційна база персоніфікованого обліку, де збираються та узагальнюються дані від: Державної податкової служби України, військової частини (установи, організації). З початку червня 2016 р. в Україні запроваджено цифрову взаємодію СГЗ із Пенсійним фондом України, що утворює базу для надання військовослужбовцям ЗСУ якісних цифрових послуг через "Дія" (адміністративні послуги) та доступу до даних про пенсійні внески.

3) щодо напрямів цифрової адаптації СГЗ військовослужбовців Збройних Сил України у співпраці з банківськими установами, які стосуються виплат грошового забезпечення військовослужбовцям ЗСУ, і включають наступні етапи:

- військова частина подає запит на виплату грошового забезпечення до Міністерства оборони України;

- Міністерство оборони України здійснює перерахунок коштів частині, яка потім переказує ці кошти на банківську картку військовослужбовця;

- виплата грошового забезпечення проводиться в першій декаді кожного місяця, залежно від посади, звання і інших складових СГЗ.

В другій декаді розраховується додаткова винагорода у розмірах 30 або 100 тис. грн. Винагорода у 30 тис. грн виплачується військовослужбовцям, які служать у складі груп Сил оборони країни та виконують бойові або спеціальні завдання згідно з бойовими наказами або розпорядженнями командирів військових частин. Винагорода в розмірі 100 тис. грн. виплачується військовослужбовцям за безпосередню участь у бойових діях. Розроблена технологія цифрової адаптації даних грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ в Україні дозволяє отримувати цифрові дані в системі відповідно до вимог щодо архівного зберігання, пенсійного забезпечення і адміністративних послуг.

За допомогою організації цифрової взаємодії між реєстрами, запровадженою Міністерством цифрової трансформації, став можливим обмін даними між Державною податковою службою України та Пенсійним фондом України, а також створення адміністративних послуг в Україні з можливістю доступу військовослужбовців до особистих даних через застосунок "Дія".

Проте є потреба в поліпшенні процедури передачі карток особових рахунків військовослужбовців ЗСУ, яка наразі виконується у вигляді паперових документів військовими частинами (установами, організаціями). Цифрова адаптація даних карток відповідно до вимог щодо архівного зберігання дасть змогу військовослужбовцям ЗСУ отримувати повну та актуальну інформацію про пенсійне забезпечення в особистому кабінеті в застосунку "Дія" (адміністративні послуги).

Розроблена технологія цифрової адаптації даних системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ, дозволяє:

- 1) визначити складові грошового забезпечення;
- 2) створити бази даних системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ;

- 3) провести нарахування грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ;
- 4) визначити напрями цифрової адаптації системи грошового забезпечення відповідно до вимог архівного зберігання;
- 5) здійснити цифрову адаптацію даних системи грошового забезпечення із державними та банківськими установами України.

Запропонована технологія дасть змогу більш ефективно організувати процедуру цифрової адаптації даних щодо грошового забезпечення військовослужбовців відповідно до вимог щодо архівного зберігання.

Таким чином, розроблена технологія цифрової адаптації вихідних даних щодо системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ України передбачає послідовну цифрову трансформацію та адаптацію цих даних відповідно до потреб архівного зберігання, пенсійного забезпечення та адміністративних послуг. Розроблений механізм, що об'єднує чотири етапи, наглядно демонструє перехід даних щодо грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ від військових частин (установ, організацій) через державні установи (Державна податкова служба України, Пенсійний фонд України) та банківські установи до особистого кабінету військовослужбовця в застосунку "Дія".

Такий механізм був розроблений з огляду на результати дослідження організації відповідних електронних реєстрів, здійсненого Міністерством цифрової трансформації України. Встановлено, що завдяки організації цифрової взаємодії реєстрів була створена можливість для цифрового обміну даними між органами Державної податкової служби України та Пенсійним фондом України, а також для створення адміністративних послуг в Україні з можливістю доступу військовослужбовця до особистих даних через застосунок "Дія".

3.2. Напрями удосконалення пенсійного забезпечення військовослужбовців

Систему соціального захисту військовослужбовців в Україні слід вдосконалювати, керуючись такими принципами: забезпечення взаємної відповідальності та урахування особистих інтересів військовослужбовців і держави; збалансування рівня соціальної захищеності з реальними можливостями її надання; надання соціального захисту військовослужбовцям на компенсаційній основі за умови виконання ними обов'язків та обмежень своїх прав; створення законних механізмів і форм для реалізації державної соціальної політики в армійській сфері; включення членів сімей військовослужбовців, ветеранів війни, військової служби, учасників бойових дій та інвалідів війни до сфери дії соціального захисту; створення найсприятливіших умов для діяльності державних органів у забезпеченні соціальних прав військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Для виконання завдань, покладених на збройні сили, держава повинна забезпечувати їх належними видами озброєння, військової техніки, матеріальними ресурсами та фінансуванням, а також гарантувати соціальний захист військовослужбовців. Важливим аспектом соціального захисту є питання пенсійного забезпечення військовослужбовців, які за останні 15 років зазнали суттєвих змін на рівні законодавства, але ще потребують удосконалення з організаційно-економічної та правової точки зору.

Визначаючи напрями удосконалення пенсійного забезпечення військовослужбовців, важливо відзначити, що пенсійне забезпечення різних груп громадян регулюється спеціальними законами, які враховують особливості умов праці, характер роботи, ступінь відповідальності, а також обмеження щодо конституційних прав і свобод цих осіб. Тому особи, які служать у Збройних силах України та інших військових формуваннях, що створені відповідно до законів України, мають спеціальний статус і

особливі умови соціального захисту. Потреба у додаткових гарантіях соціальної підтримки цієї категорії осіб, як під час перебування на військовій службі, так і після завершення неї, обумовлена тим, що військова служба пов'язана з ризиком для їх життя та здоров'я, вимагає підвищеної дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей. Питання ефективного функціонування системи пенсійного забезпечення військовослужбовців є не лише важливою гарантією досягнення гідного рівня життя при виході на пенсію, але й одним із ключових способів підвищення престижу військової служби та мотивації військовослужбовців до ефективного, оперативного та якісного виконання своїх обов'язків.

На жаль, існуюча практика реалізації пенсійного законодавства в нашій країні не встановлює чіткого зв'язку між трудовим внеском працівника та розміром його пенсії, а також не сприяє формуванню зацікавленості у пенсійному бюджеті. Розміри пенсій, допомог та соціальних виплат залишається надто низьким. Існує кілька проблем у системі пенсійного забезпечення військовослужбовців, які вимагають додаткового вивчення. Важливим є визначення конкретного місця держави у соціальному та пенсійному забезпеченні при вирішенні всього комплексу питань державного управління. Тому необхідний глибокий аналіз зарубіжного досвіду у цих питаннях та його впровадження в Україні з урахуванням можливостей національної економіки та військово-політичної ситуації в країні.

Система пенсійного забезпечення є важливим і необхідним елементом будь-якої країни. Вона гарантує матеріальний захист громадян у разі втрати працездатності і ґрунтується на внесках працівників, роботодавців і держави. Помилково вважати, що право на пенсію та її розмір залежать лише від віку. Не менш важливим є трудовий (страховий) стаж, оскільки він пов'язаний з правом на пенсію. Важливо зазначити, що

систему пенсійного забезпечення впливають різні фактори, такі як економічні, інвестиційні, демографічні, соціальні та правові.

Враховуючи ці обставини, був ухвалений Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 р. № 3668–VI. У цьому законі були внесені зміни до системи пенсійного забезпечення військовослужбовців, серед яких важливими є встановлення максимального розміру пенсії, яку можна виплачувати, та збільшення врахування років у календарному обчисленні, які дають право на пенсію. Незважаючи на необхідність реформи, на жаль, вона була виконана недостатньо ретельно. Зокрема, до запровадження змін в системі пенсійного забезпечення військовослужбовців ЗСУ існували заходи стимулювання для повернення до військової служби, зокрема: – військовослужбовцю ЗСУ надавався право на пенсію при наявності 20 років календарної служби, яка призначалася в розмірі 50% грошового забезпечення на момент звільнення, а за кожен наступний календарний рік (з урахуванням вислуги років у пільговому обчисленні) додавалося 3% до базових 50 %; – при наявності 25 років календарної служби військовослужбовець ЗСУ мав статус ветерана військової служби, що надавало право на додаткові соціальні пільги.

Отже, відслуживши 20 років військовослужбовець мав можливість вибору: звільнитись зі Збройних Сил України та отримувати пенсію - гарантований державою соціальний мінімум, або продовжувати військову службу. У випадку продовження військової служби військовослужбовець розумів, що у нього з'являється можливість кар'єрного зростання, що в свою чергу призводило до збільшення щомісячного грошового забезпечення та, відповідно, розміру пенсії через два основні фактори: - пенсія призначалася у відсотках до розміру грошового забезпечення, тобто чим вищий розмір грошового забезпечення, тим вищий розмір пенсії; - пенсія призначалася на рівні 50% або 65% від розміру грошового

забезпечення. Крім того, особа отримувала додаткове право на соціальні пільги, передбачені Законом України від 24 березня 1998 року № 203/98–ВР (із змінами та доповненнями) «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції та деяких інших осіб та їх соціальний захист».

З іншого боку, вище керівництво Збройних Сил України мало можливість зберегти досвідчений кадровий потенціал та позбавлялись військовослужбовців, які виконували свої обов'язки опосередковано, пропонуючи їм та їхнім сім'ям мінімальні соціальні гарантії. Крім того, досвідчені фахівці у військових спеціальностях передавали свої знання і навички новачкам, що розпочинали службу. Проте після прийняття Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 року № 3668–VI обидва ці зазначені механізми стимулювання втратили свою актуальність. Наступним кроком був процес перерахунку пенсій через набрання чинності Постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 року №704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб». Ця постанова внесла значні зміни у розміри посадових окладів і окладів, пов'язаних із військовими званнями військовослужбовців. У результаті цього був проведений перерахунок пенсій для військових пенсіонерів на три етапи протягом 2018-2020 р. У рамках цього заходу враховувалися лише посадові оклади, оклади за військовим званням та відсоткова надбавка за вислугу років при обчисленні пенсій. Інші додаткові виплати та надбавки, які одержували пенсіонери на момент звільнення, не враховувалися. В пункті 3 статті 43 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби та деяких інших осіб» передбачено, що пенсії для військовослужбовців та членів їх сімей обчислюються на основі грошового забезпечення, враховуючи відповідні оклади за посадою, військовим званням, відсоткову надбавку за вислугу років, а також щомісячні додаткові

види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії в розмірах, встановлених законодавством. Таким чином, положення різних нормативних документів не завжди узгоджені між собою. Це лише призводить до збільшення напруги серед військових пенсіонерів, оскільки хоча розміри пенсій зростають, це не відбувається в повному обсязі, передбаченому законодавством України. Як наслідок, виникає потреба в поданні звернень громадян, значного збільшення обсягів кореспонденції, додаткових витрат робочого часу, судових позовів, несподіваних видатків з Державного Бюджету України на виплати пенсіонерам, юридичних витрат та компенсації моральної шкоди.

Отже, вкрай необхідною є розробка обґрунтованих та ретельно продуманих пропозицій щодо вдосконалення системи пенсійного забезпечення військовослужбовців. Ці пропозиції повинні враховувати реальне фінансове навантаження на бюджет Пенсійного фонду України і сприяти плануванню в середньостроковій перспективі фінансових витрат Державного бюджету України. Вони також мають встановлювати конкретні джерела фінансування цих витрат та надавати керівництву Збройних Сил України можливість впливати на військовослужбовців в частині планування та впровадження ефективної кадрової політики.

Важливо надати військовослужбовцям реальні стимули для проходження служби і розглядати можливості кар'єрного зростання через надання права на пенсію в залежності від якості виконання посадових обов'язків і умов проходження військової служби. Також важливо враховувати, що в різних країнах законодавством передбачені три основні варіанти отримання пенсії: за вислугою років, у разі хвороби та при досягненні пенсійного віку. Розмір пенсій військовослужбовців регулярно переглядається, враховуючи темпи інфляції та зростання цін. Величина грошових виплат залежить від військових звань, вислуги років і стану здоров'я. За кожен рік служби понад мінімальний строк, визначений законом для різних категорій особового складу, встановлюються додаткові

надбавки (зазвичай від 2% до 4% від основного окладу). Також встановлюються додаткові надбавки або особливі пенсії для осіб, які втратили працездатність унаслідок виконання службових обов'язків, залежно від ступеня їх інвалідності.

Закордонний досвід пенсійного забезпечення військовослужбовців і членів їх сімей різний для кожної країни і базується на власних підходах до соціального захисту цієї категорії осіб. Багато іноземних держав здійснюють соціальний захист, фінансований за рахунок державного бюджету, що включає пільги, соціальні програми та реабілітаційні заходи. Крім того, страхування військовослужбовців відіграє важливу роль, надаючи покриття в разі хвороби, травми або загибелі, і це страхування має обов'язковий характер та забезпечує повне покриття витрат на лікування.

Можна проводити аналіз зарубіжного досвіду пенсійного забезпечення військовослужбовців на прикладі провідних країн – членів НАТО, таких як США, Великобританія і Франція. Вибір цих країн для аналізу обумовлений тим, що реформи в системі пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні багато в чому спираються на запозичення досвіду з цих країн.

В Сполучених Штатах Америки існує найефективніша система соціальної підтримки для військовослужбовців, їх сімей та ветеранів, а також для осіб, що завершили військову службу. У США Міністерство оборони країни відводить велике значення забезпеченню своїх військовослужбовців і ветеранів численними пільгами та привілеями, розглядаючи це як одну з найважливіших соціальних гарантій, оскільки цей аспект має безпосередній вплив на мотивацію американців служити у збройних силах країни та сприяє збереженню висококваліфікованих фахівців у їх складі. Сфера соціального захисту військовослужбовців та ветеранів у Сполучених Штатах регулюється всього трьома нормативними актами, які охоплюють сфери охорони здоров'я ветеранів (включаючи

реабілітацію інвалідів), житла, трудового працевлаштування і підтримку адаптації ветеранів після закінчення військової служби.

Під терміном «соціально значущі пільги і привілеї для військовослужбовців Збройних Сил США» розуміють певні переваги, що надаються громадянам цієї країни, які виконують військову службу, а також тим, хто її вже завершив чи виконав інші військові обов'язки. Вони надаються в залежності від внеску військовослужбовців, конкретних умов їх служби і включають наступні компоненти: пенсійне забезпечення для осіб, які завершили військову службу або перейшли в запас за віком і вислугою років; пенсії для ветеранів військової служби, які стали інвалідами під час неї; допомога в отриманні громадянської освіти для військовослужбовців і членів їх сімей; страхові позики для будівництва чи ремонту житла; страхування на випадок втрати життя; медичне обслуговування для військовослужбовців і їх сімей; психотерапевтична підтримка; допомога в трудовому працевлаштуванні на цивільних ринках; виплати підтримки при безробітті після звільнення з військової служби; професійна реабілітація. Для кожної з цих пільг і привілеїв розроблені програми та виділені значні фінансові ресурси, які фінансуються з Федерального бюджету.

Такий розширений спектр послуг досягається завдяки спільній роботі Міністерства справ ветеранів США з іншими відомствами цієї країни, зокрема, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством національної безпеки і Міністерством оборони. Значущою перевагою системи соціального захисту військовослужбовців у Сполучених Штатах є наявність страхових програм. Ці програми забезпечують безкоштовне довічне медичне страхування, яке повністю покриває всі потреби військовослужбовців і фінансується за рахунок державного бюджету. У випадку смерті військовослужбовця під час виконання військового завдання, його сім'я отримує компенсацію в розмірі 400 тисяч доларів. Слід зазначити, що Міністерство справ ветеранів України має схожу структуру

та деякі функції, подібні до Міністерства справ ветеранів США. Велика Британія робить необхідні заходи для забезпечення комфортних умов життя, високого рівня заробітної плати, включаючи стимулюючі виплати, компенсації та іншу допомогу, а також пенсійне забезпечення, що підтримує стале і постійне залучення добровольців-контрактників до військової служби. Тому рівень пенсійного забезпечення військовослужбовців та рівень їх фінансового утримання в Великій Британії є одними з найвищих порівняно з іншими країнами-членами НАТО.

Зазвичай, коли військовослужбовець Великобританії виходить на пенсію після завершення строку військової служби, йому нараховується одноразова допомога, рівна трьом річним виплатам пенсійного забезпечення. Крім цього, в разі добровільного виходу військового зі Збройних Сил Великобританії, він може отримати частину свого пенсійного забезпечення заздалегідь. У випадку припинення контракту не за бажанням військовослужбовця (зокрема через зменшення штатів), виплачується сума від 18 місячних окладів, що відповідає останній військовій посаді.

Міністерство оборони Великобританії не має спеціалізованого відділу для професійної перепідготовки військовослужбовців, які залишають армію чи йдуть у відставку. Замість цього, для таких цілей використовується Державна система перепідготовки кадрів, яка належить до Міністерства освіти.

Військовослужбовці Великобританії, які виходять на пенсію після виконання повного строку служби, разом із своїми дружинами (чоловіками), мають право на такі пільги: безкоштовне медичне обслуговування, а також безкоштовне (для інвалідів та учасників бойових дій) або частково оплачуване (для окремих категорій) забезпечення медикаментами і санаторно-курортне лікування.

Щодо військовослужбовців Франції, їх звільнення зі Збройних Сил відбувається відповідно до вимог військово-соціального законодавства цієї країни та конкретного акту правозастосування, а саме урядового декрету. Звільнення може настати з різних причин, таких як вік, вислуга років, особиста заява, стан здоров'я, дисциплінарні проступки або неперспективність місця служби. Останнє навіть дозволяє їм отримати військове звання на рівень вище від штатної посади на військовій службі.

Військовослужбовці в Франції можуть мати право на два види пенсій: за вислугою років та з інвалідності. Розмір військової пенсії за вислугою років визначається на основі тривалості служби та може становити від 60% до 80% від основного окладу грошового утримання. У разі втрати годувальника члени сім'ї військовослужбовця також можуть мати право на пенсію.

У сфері пенсійного забезпечення військовослужбовців держава висловлює рішучу позицію: військові пенсії не можуть бути зменшені до розміру звичайних трудових пенсій, пенсій зі старості чи інших видів пенсій, які виплачуються громадянам на загальних підставах (згідно з «Білою книгою з оборони і національної безпеки» – офіційною військовою доктриною Франції). Однак, на думку французьких експертів, військова пенсія, яка залежить від вислуги років, не завжди забезпечує військовим пенсіонерам достатній рівень доходу для сучасного прожиткового мінімуму.

Повертаючись до визначення напрямів удосконалення системи соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей та осіб звільнених з військової служби в Україні, варто відзначити, що однією з найактуальніших проблем, пов'язаних із впровадженням пенсійної реформи та забезпечення різниці в розмірах пенсій для різних груп населення, є визначення спеціальних умов для нарахування пенсійного забезпечення військовослужбовцям, які тривалий час виконували обов'язки, пов'язані з обороною країни і не мали інших джерел доходу,

окрім свого військового окладу. При цьому необов'язково виходити за межі існуючого законодавства для перерахунку розміру пенсій для військових. Уряд повинен опиратися на існуючі ставки грошового забезпечення, які були встановлені Постановою Кабінету Міністрів України №704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб», яка набула чинності з 01.01.2018 р.

Проте, після прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб», середньомісячні виплати військових зросли. Проте положення цієї Постанови, яке регулює порядок перерахунку і виплати військових пенсій, суперечать вимогам законодавства, і Пенсійний фонд України розпочав його виконання з 1 березня 2018 р. Зокрема, пунктом 1 цієї Постанови передбачено, що пенсії, які призначені до 1 березня 2018 р. згідно із Законом України від 09.04.1992 р., № 2262-ХІІ, підлягають перерахунку з урахуванням визначених ставок станом на 1 березня 2018 р.: окладу за посадою; окладу за військовим званням; відсоткової надбавки за вислугу років за відповідною або аналогічною посадою, яку особа обіймала на дату звільнення зі служби. З цього випливає, що Кабінет Міністрів України враховує перерахунок пенсій тільки за трьома складовими грошового забезпечення, ігноруючи решту його складових, передбачених законодавством:

1) оплата за здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата наук) або доктора наук у відповідній спеціальності, з врахуванням наявності двох наукових ступенів, при цьому доплата встановлюється за одним (найвищим) науковим ступенем;

2) оплата за вчене звання для військовослужбовців, які обіймають посади, пов'язані з педагогічною або науковою діяльністю і мають вчене звання доцента (старшого наукового співробітника), при цьому у разі

наявності двох або більше вчених звань, доплата встановлюється за одним (найвищим) званням;

3) надбавка за досягнуті спортивні звання військовослужбовцями;

4) надбавка за заслуги, які визнані почесними званнями України, СРСР або інших союзних республік СРСР для військовослужбовців, які мають почесні звання "заслужений" або "народний";

5) надбавка за виконання функцій державного експерта у сфері конфіденційності та надбавка за службу в умовах обмежень для військовослужбовців. В результаті цих обмежень розмір пенсійного забезпечення військових пенсіонерів значно занижено.

На сьогодні, в Україні існує правильний напрям в реформуванні пенсійного забезпечення для військовослужбовців, але варто розглянути можливість введення державної системи накопичувального пенсійного фонду або особистого пенсійного рахунку, на який військові відраховували б певний відсоток свого доходу щомісяця. Для цього можна взяти на увагу досвід пенсійної системи для військовослужбовців у Сполучених Штатах.

Також необхідно переглянути деякі законодавчі акти, які регулюють нарахування пенсій військовослужбовцям. Наразі в системі розрахунку пенсій враховується тільки ставка посадового окладу, стаж років служби, надбавка за кваліфікацію та винагорода за почесні звання. Проте в цьому процесі не враховуються інші види доплат і надбавок, такі як винагорода за особливі умови служби, компенсація за науковий ступінь та вчене звання, а також інші види доплат, які надаються курсантам і студентам навчальних закладів, індивідуальні проценти від посадового окладу тощо. Зазначені види доплат і надбавок також повинні враховуватися при нарахуванні пенсій для військовослужбовців і осіб, які завершили військову службу.

Таким чином, у провідних країнах світу прийнята система стимулювання військовослужбовців, яка включає в себе прямі методи, такі

як фінансові заходи (заробітна плата військовослужбовців, податкові пільги, пенсійне забезпечення тощо), та непрямі методи, зокрема економічні заходи (безоплатне медичне обслуговування військовослужбовців і пільги для їх сімей, створення комфортних умов на військових базах, знижки на покупки військових товарів тощо). Ця система допомагає забезпечувати стабільний приплив добровольців, який не зменшується, і сприяє збільшенню кількості осіб, які бажають укласти контракти на військову службу. Загалом, більшість населення сприймає службу в армії як престижну та вигідну справу, що підтверджується довірою суспільства до держави як показником престижності військової служби.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що на сьогоднішній день система пенсійного забезпечення військовослужбовців знаходиться на складному етапі свого розвитку. Це включає у себе деякі проблеми, такі як нерівність розмірів пенсій в залежності від дати звільнення з військової служби, спроби змінити систему загалом, включаючи її підпорядкування різним структурам виконавчої влади, і неефективність фінансування пенсій для військових пенсіонерів. Відповідно, потрібно постійно вдосконалювати цю систему, а також законодавчу базу та фінансові механізми, які відповідають за організацію пенсійного забезпечення для військовослужбовців.

Крім того, при урахуванні геополітичної ситуації в Європі та у світі загалом, важливо вивчати та впроваджувати світовий досвід щодо різних систем пенсійного забезпечення, включаючи його адаптацію для українських військовослужбовців.

3.3. Шляхи удосконалення соціального захисту членів сімей військовослужбовців

Враховуючи, що зовнішньополітичним курсом України є європейська та євроатлантична інтеграція, визначення шляхів удосконалення соціального захисту родин військовослужбовців доцільно проводити з урахуванням європейського досвіду та міжнародних стандартів, зокрема країн-членів НАТО.

Незважаючи на те, що у 2002 р., Україна офіційно визначила зовнішньополітичний курс на євроатлантичну інтеграцію, у 2010-2015 рр. зусилля в реалізації цього курсу були обмежені. На сьогоднішній день, прагнення України до євроатлантичної інтеграції стали основним національним інтересом, який реалізується в першочерговому порядку. Зокрема, в частині 3 статті 3 Закону України «Про національну безпеку України», серед основних національних інтересів України визначено інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних та вигідних відносин з іншими країнами [40]. Крім того, Україна офіційно закріпила свій намір стати членом Північноатлантичного альянсу на рівні конституційних норм, зокрема, в преамбулі Основного Закону України.

Україна поступово наближає національне законодавство щодо військової служби та правового статусу військовослужбовців до стандартів, які прийняті державами-членами Організації Північноатлантичного договору. Цей процес включає заходи, які орієнтуються на законодавство Європейського союзу.

Зараз особливу увагу приділяють питанню наближення діючого національного законодавства до стандартів інших держав, особливо в частині регулювання соціального захисту сімей військовослужбовців. Особливо актуальною стає ця тема в умовах ведення війни, економічної нестабільності та постійних змін в Україні як державі, що рухається в

європейському напрямку. Соціальний захист військовослужбовців та їх родин стає актуальним і нагальним завданням в цих умовах.

Як вже було зауважено раніше, забезпечення соціального захисту осіб, які служать в армії, та їх сімей є обов'язком держави і враховує особливості професійної діяльності військовослужбовців. Згідно зі статтею 17 Конституції України, держава зобов'язана забезпечувати соціальний захист громадян України, які служать в Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх родин. Згідно із статтею 19 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, держава гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей соціальний і правовий захист відповідно до законів та нормативно-правових актів, прийнятих на їх підставі.

Згідно з Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», який встановлює основні принципи державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей відповідно до Конституції України, створено єдину систему соціального та правового захисту для них. Військовослужбовцям та членам їх сімей мають бути забезпечені сприятливі умови для виконання конституційного обов'язку з охорони Вітчизни. Військовослужбовці та члени їх сімей, які мають право на пільги, гарантії та компенсації згідно з цим Законом, мають право також на всі пільги, гарантії та компенсації, що встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами для громадян України, а також рішеннями органів місцевого самоврядування. Проте цей Закон не застосовується до членів сімей військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які загинули чи померли під час виконання військової служби (зборів), виконання служби у резерві внаслідок скоєння ними кримінальних чи адміністративних правопорушень, або у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного чи резервіста внаслідок їх

власної недбалості у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, чи внаслідок умисного нанесення собі тілесних ушкоджень.

Слід зауважити, що в Україні існує ряд нормативно-правових актів, які регулюють права військовослужбовців та членів їх сімей. Проте наявність цих актів не завжди забезпечує реальний захист прав цієї групи осіб. Навіть при значній кількості нормативно-правових актів, питання вдосконалення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей залишається актуальним. Зокрема, чинне законодавство України не надає чіткого визначення терміну «соціальний захист членів сімей військовослужбовців» і не визначає конкретних завдань, пов'язаних із цим видом захисту. Відсутність визначення в законодавстві ускладнює розуміння суті соціального захисту членів сімей військовослужбовців. Закон лише визначає, що держава гарантує військовослужбовцям та членам їх сімей соціальний та правовий захист відповідно до законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. Таке формулювання в законодавстві не надає точного визначення та завдань, які включає в себе поняття «соціальний захист членів сімей військовослужбовців». Зважаючи на це, вважаємо за доцільне розглянути досвід інших країн у цьому контексті та запропонувати шляхи удосконалення соціального захисту родин військовослужбовців.

У країнах НАТО, соціальне забезпечення охоплює кілька основних аспектів. Воно включає регулярні виплати, які включають грошову підтримку, забезпечення житлом і надання продовольчих товарів. Поміж цими регулярними виплатами також можна виділити спеціальні компенсації з заохочувального фонду, що призначені для військовослужбовців, які працюють в особливих умовах та потребують додаткового стимулювання. Крім того, існують компенсації, які виплачуються для покриття несподіваних витрат, таких як переїзд на нове місце служби або високі витрати на проживання в певних регіонах.

Наприклад, в країнах-членах НАТО відшкодовуються всі витрати на переміщення військовослужбовців та членів їх сімей на нове місце служби.

У США військовослужбовцям та членам їх сімей надаються різні види пільг і підтримки. Зокрема, вони можуть скористатися пільгою у розмірі 50% на квитки у комерційних авіалініях, автобусах та залізничних перевезеннях. Крім того, їм надається знижка на оренду готелів і автомобілів в межах США. Важливим аспектом соціального забезпечення для військовослужбовців є безкоштовне медичне обслуговування та можливість укладення різних видів страхування. Інший принцип - прикріплення сімей до постійного сімейного лікаря для забезпечення медичної допомоги.

Члени сімей військовослужбовців також можуть скористатися пільгами в освіті, дитячих дошкільних закладах та в спеціалізованих магазинах харчових і промислових товарів. Ці пільги доступні для членів сімей діючих, пенсіонерів та тих, хто загинув, зник безвісти або був узятий у полон під час виконання службових обов'язків.

Крім того, члени сімей військовослужбовців мають право на працевлаштування протягом 6 місяців і отримують пільги, якщо працюють неповний робочий день або за сумісництвом.

Ще одним аспектом соціального забезпечення є забезпечення житлом. У США однією з основних проблем є дефіцит сучасного житлового фонду для військовослужбовців. У Туреччині більшість офіцерів проживають у будинках пільгового житлового фонду, що будується на всій території країни під керівництвом Генерального штабу.

Таким чином, в країнах НАТО велика увага приділяється питанням соціального, економічного та правового захисту військовослужбовців та їх сімей. Аналіз досвіду країн НАТО у цьому контексті в порівнянні з Україною дає змогу зробити такі висновки:

- 1) багато нормативних актів в Україні, що стосуються соціальних гарантій для військовослужбовців та їх сімей, не враховують сучасний

рівень життя та витрат, які військовослужбовці несуть, захищаючи свою країну;

2) кожна країна має свої особливості та специфіку щодо соціального захисту військовослужбовців та їх сімей. Проте більшість країн надає велику увагу як якості соціального захисту, так і доступності цих пільг;

3) достойне життя, яке враховує соціокультурний розвиток, може бути забезпечено лише за наявності адекватних соціальних гарантій для військовослужбовців та членів їх сімей;

4) для покращення соціального захисту військовослужбовців та їх сімей, багато країн впроваджують комплекс заходів, спрямованих на покращення якості життя та загального самопочуття військовослужбовців і їх сімей;

5) один з можливих шляхів покращення соціального захисту військовослужбовців та їх сімей - надання кредитів на житло або надання житла на пільгових умовах.

Отже, соціальний захист членів сімей військовослужбовців має на державному рівні забезпечувати встановлення системи правових та соціальних гарантій, які дають змогу реалізувати конституційні права і свобод, забезпечити задоволення матеріальних та духовних потреб членів сімей військовослужбовців, враховуючи їх особливий правовий статус у суспільстві. Цей захист має включати:

1) умови і ситуації, що сприяють виникненню юридичних фактів для надання соціального захисту членам сімей військовослужбовців;

2) спеціальне законодавство, яке визначає особливості соціального захисту цієї категорії осіб;

3) державну політику щодо соціального захисту військовослужбовців, яка повинна враховувати також соціальний захист членів їх сімей;

4) пільги, гарантії та інші види матеріального підтримки.

Система соціального захисту членів сімей військовослужбовців має забезпечувати створення сприятливих соціально-економічних умов, належне матеріальне забезпечення, оздоровлення, проведення соціально-орієнтованої житлової політики, охорону здоров'я, освіту, захист материнства та дитинства.

Підсумовуючи вищезазначене, важливо, щоб нормативно-правове регулювання забезпечення соціальних гарантій членів сімей військовослужбовців в Україні відповідало міжнародним стандартам, зокрема тим, які діють у країнах-членах НАТО. Щоб це забезпечити, необхідно змінювати національну систему соціального забезпечення, удосконалювати механізми надання соціальних гарантій як для військовослужбовців, так і для членів їх сімей відповідно до зарубіжного досвіду. Один з можливих шляхів покращення соціального захисту військовослужбовців та їх сімей може полягати в наданні кредитів на житло або ж у наданні житла за спеціальними умовами.

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційній роботі було проведено узагальнення теоретико-методичних та практичних засад функціонування системи державних гарантій забезпечення соціальних прав військовослужбовців та розроблено заходів з її удосконалення.

Під соціальним захистом військовослужбовців слід розуміти ініціативи держави, спрямовані на встановлення системи правових та соціальних гарантій. Ці заходи спрямовані на забезпечення реалізації конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних та духовних потреб військовослужбовців у відповідності до їх особливої службової діяльності та статусу в суспільстві, а також на забезпечення соціальної стабільності у військовому середовищі.

Результати проведеного аналізу системи забезпечення соціального захисту військовослужбовців свідчать, що основними видами соціальної допомоги для військовослужбовців в Україні є соціальні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги.

До соціальних пільг можна віднести: медичні пільги (включаючи безоплатні ліки за рецептами, доставку ліків додому на рекомендацію лікаря, регулярне медичне обстеження з участю відповідних фахівців, пріоритетне обслуговування в медичних закладах тощо), освітні пільги (включаючи пільговий вступ до вищих навчальних закладів та закладів професійної освіти, повну або часткову компенсацію навчання за рахунок державного або місцевого бюджетів, пільговий довгостроковий кредит для отримання освіти, соціальні стипендії тощо), пільги на проїзд (включаючи безоплатний проїзд усіма видами міського транспорту та пільги для проїзду на міському та приміському залізничному транспорті), щодо праці (з виплатою допомоги в розмірі 100% середньої заробітної плати у випадку тимчасової непрацездатності, можливість використовувати щорічну

відпустку в зручний для них час), а також пільги, пов'язані з похованням, сплатою податків, комунальними послугами та обслуговуванням житла.

До соціальних виплат і доплат відносяться пенсійне забезпечення (пенсії за віком, за інвалідністю, за вислугою років, пільгові пенсії, пенсії в разі втрати годувальника), одноразова грошова допомога у випадку інвалідності, одноразова грошова допомога у разі смерті (або загибелі) в розмірі п'яти прожиткових мінімумів на місяць на кожну особу, державна соціальна допомога, надбавки в розмірі 70% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, і підвищення в розмірі 10/15/25/30% відсотків прожиткового мінімуму та інше.

До соціальних послуг відноситься соціальна адаптація, професійна реабілітація, консультація з професійної орієнтації для вибору найкращого напрямку професійного навчання, первинна професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації.

Результати проведеного аналізу зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців країн-членів НАТО свідчать, що кожна країна має свої особливості в питаннях соціального захисту військовослужбовців. Проте, загальною тенденцією є те, що держава визнає важливість не лише надання цих пільг, але й забезпечення доступу військовослужбовців до них, адже гідні стандарти, які ураховують потреби соціально-культурного розвитку, можуть бути досягнуті лише за умови належних соціальних гарантій.

Аналізуючи питання грошового забезпечення військовослужбовців під час воєнного стану, варто передусім звернути увагу, що нині воно складається з основних та додаткових виплат. Основні виплати це грошове забезпечення, яке військові отримують відповідно до своєї посади, звання та вислуги років тощо. Тобто це заробіток, який вони мали й до початку повномасштабної війни. Додаткові виплати – щомісячна грошова винагорода, яка встановлена за ініціативою президента на період воєнного стану. Така винагорода може бути й вищою за грошове забезпечення, в

першу чергу, для тих військовослужбовців, які беруть безпосередню участь у бойових діях. Так, наприклад, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 168 щодо додаткового грошового забезпечення, зарплата стрільця у 2022 р. становила для тих, хто не виконує бойові завдання і не бере участь у бойових діях - 43 тис. грн, а для тих, хто бере участь у бойових діях – 113238 грн.

У 2023 р. згідно з Наказом Міністерства оборони України № 44 від 25.01.2023 р. були внесені зміни до Порядку виплати грошового забезпечення для військовослужбовців Збройних Сил України та інших осіб. Ці зміни призвели до більшої диференціації заробітної плати, зі зменшенням оплати для «тилових» військовослужбовців і збільшенням для тих, хто виконує бойові завдання або бере участь у бойових діях. Наприклад, відповідно до цих змін, стрільці, які не виконують бойові завдання, отримуватимуть 20587 грн, стрільці, які виконують бойові завдання – 50587 грн, а учасники бойових дій – 120587 грн.

Аналізуючи пенсійне забезпечення військовослужбовців варто зауважити, що солідарна пенсійна система не гарантує гідного рівня життя для цієї групи пенсіонерів. За оцінками експертів, належний розмір пенсій мав би бути приблизно 22000 грн. Проте реальна статистика показує, що в середньому пенсіонер військовослужбовець отримував лише близько 9000 грн. у 2019-2022 роках. Однак, важливо зауважити, що загальна сума видатків з бюджету Пенсійного фонду на пенсійне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей зростає щорічно. Найвищі середні розміри пенсій військовослужбовцям в Україні у 2019-2022 роках були за інвалідністю, тоді як найнижчі розміри пенсійних виплат мають місце у виплатах пенсій у разі втрати годувальника. Найбільше збільшення середнього розміру пенсій у 2019-2022 роках відбулося у пенсіонерів військовослужбовців, які отримують пенсії за вислугу років, і найменше у членів сімей військових, які отримують пенсії у разі втрати годувальника.

Удосконалення системи грошового забезпечення військовослужбовців в сучасних умовах можливе передусім за рахунок цифровізації. Представлена в роботі технологія цифрової адаптації вихідних даних щодо системи грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ України передбачає послідовну цифрову трансформацію та адаптацію цих даних відповідно до потреб архівного зберігання, пенсійного забезпечення та адміністративних послуг. Така технологія об'єднує чотири етапи й наглядно демонструє перехід даних що грошового забезпечення військовослужбовців ЗСУ від військових частин (установ, організацій) через державні установи (Державна податкова служба України, Пенсійний фонд України) та банківські установи до особистого кабінету військовослужбовця в застосунку "Дія".

За результатами проведеного дослідження встановлено, що на сьогоднішній день система пенсійного забезпечення військовослужбовців знаходиться на складному етапі свого розвитку. Це включає у себе деякі проблеми, такі як нерівність розмірів пенсій в залежності від дати звільнення з військової служби, спроби змінити систему загалом, включаючи її підпорядкування різним структурам виконавчої влади, і неефективність фінансування пенсій для військових пенсіонерів. Відповідно, потрібно постійно вдосконалювати цю систему, а також законодавчу базу та фінансові механізми, які відповідають за організацію пенсійного забезпечення для військовослужбовців.

Результати аналізу системи соціального захисту членів сімей військовослужбовців свідчать, що вона має забезпечувати створення сприятливих соціально-економічних умов, належне матеріальне забезпечення, оздоровлення, проведення соціально-орієнтованої житлової політики, охорону здоров'я, освіти, захист материнства та дитинства. Важливо також, щоб нормативно-правове регулювання забезпечення соціальних гарантій членів сімей військовослужбовців в Україні відповідало міжнародним стандартам, зокрема тим, які діють у країнах-

членах НАТО. Щоб це забезпечити, необхідно змінювати національну систему соціального забезпечення, удосконалювати механізми надання соціальних гарантій як для військовослужбовців, так і для членів їх сімей відповідно до зарубіжного досвіду. Один з можливих шляхів покращення соціального захисту військовослужбовців та їх сімей може полягати в наданні кредитів на житло або ж у наданні житла за спеціальними умовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” №2011-ХІІ від 20 грудня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
2. Марко І. Ю., Марко Є. І., Чернишова І. М. (2019). Зарубіжний досвід забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, № 2(66). – С. 135-142.
3. NATO (2013). Allied joint publication (AJP). Allied joint index of NATO logistic directives, instructions and manuals, study draft. Note by the secretary. –EAPC Unclassified – P. 41-56.
4. Корольов С. С. (2021). Практичні аспекти створення, утвердження та нормативно-правового забезпечення гарантій соціального захисту військовослужбовців країн-членів НАТО. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – Вип. 3 (29). – С. 280-283.
5. Ministry of Defense (2018). Guide to Expenses and Allowances for Service Personnel. Sponsored by CDP AF (Remuneration) Allowances. 1st Edition.
6. Department of the Treasury Internal Revenue Service (2018). Armed Forces' Tax Guide. Available at: <https://www.irs.gov/pub/irs-pdf/p3.pdf>.
7. Цюкало Л. В. (2018). Аналіз видатків на деякі види соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України. Інвестиції: практика та досвід. – №15. – С. 56–60.
8. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : моногр. / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова та ін. / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ;

НАН України, Інститут економіки промисловості. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. – 184 с.

9. Крет Ю. М. (2023). Принципи фінансово-правового захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. – 2023. – № 1. – С. 194-199.
10. Бейкун А., Клачко А. (2021). Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. Підприємство, господарство і право. – № 6. С. 90–94.
11. Шишлюк М.О. (2013). Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців. Трудове законодавство: шляхи реформування. – С. 281–283.
12. Про Стратегію воєнної безпеки України. Рішення РНБО України від 25.03.2021 р. (введено в дію Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121 / 2021). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021/print>
13. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/print>
14. Мозальов В.Є., Салій І.Ю. (2022). Соціальне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України в умовах збройної агресії Російської Федерації. Вісник Національного університету оборони України. - № 5(69). - С. 110–115.
15. Норчук Ю., Доронін О. (2021). Актуальні питання розвитку соціального захисту військовослужбовців: з досвіду країн НАТО. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення: матеріали наук.-практ. конф. м. Київ, 23 квіт. 2021 р. Київ, 2021. - С. 225–229.

- 16.Павленко В.С. (2020). Захист прав військовослужбовців та їх сімей: міжнародно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. - № 7 - С. 131–133.
- 17.Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 168. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF#Text>
- 18.Гринько Р. В., Мота А. Ф., Петреченко С. А. (2022). Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. Право і суспільство. - № 3. С. 161–166.
- 19.Семів Л. К., Клос В. Р. (2018). Соціальний захист військовослужбовців: проблемні питання в соціологічній оцінці. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - Вип. 5. С. 110–116.
- 20.Зеленко Н. (2023). Пенсійне забезпечення військовослужбовців України: національний та регіональний вимір. Галицький економічний вісник. – Том 81. – № 2. – С. 89–95. – (Фінанси, банківська справа та страхування).
21. Пенсійний фонд України (2022). Пенсії військовослужбовцям. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/poslugi/vydypensij/pensiyi-za-okremimi-zakonami/pensiyi-vijskovosluzhbovtzyam/>
- 22.Прокопчук І. Т. (2021). Правове регулювання пенсійного забезпечення військовослужбовців. Юридична наука. - № 5. С. 132–141.
- 23.Державна служба статистики України (2020). Соціальний захист населення України у 2019 році: статистичний збірник. Київ, 116 с.
- 24.Державна служба статистики України (2021). Соціальний захист населення України у 2020 році: статистичний збірник. Київ, 122 с.

25. Сирота І. М., Корнілова О. В. (2019). Порядок призначення та перерахунку пенсій особам, звільненим із військової служби. Юридичний науковий електронний журнал. - № 6. - С. 207–209.
26. Закон України №2314–ІХ «Про внесення змін до Закону України "Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб" щодо виплати пенсій». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2314-20#Text>
27. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3552-ХІІ від 22.10.93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
28. Шолудько Ю. О. (2018). Соціальний захист військовослужбовців за законодавством України. Актуальні проблеми сучасного права. - С. 55-68.
29. Семигіна Т. В. (2020). Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин та туризму. - 275 с.
30. Наказ Міністерства фінансів України “Про бюджетну класифікацію” від 14 січня 2014 р. № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>.
31. Defense Expenditures of NATO Countries. Available at: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/210611-pr-2021-094-en.pdf.
32. Левчук О. В. (2020). Фінансове забезпечення Збройних сил України: тенденції та основні шляхи реформування : збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. - № 2(69). - С. 53.
33. Концепція розвитку цифрових компетентностей: розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>

34. Концепція розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>
35. Стратегія воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25 березня. 2021 р. № 121/2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#n2>
36. Порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних сил України та деяким іншим особам: наказ МО України від 07.06.2018 р. № 260 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0745-18#Text>
37. Городянська Л.В. (2022). Особливості грошового забезпечення Збройних Сил України в умовах воєнного стану // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. Київ, 2022. Вип. 2 (50). С. 60–67.
38. Городянська Л.В. (2022). Особливості створення технології цифрової трансформації грошових виплат військовослужбовцям під час воєнного стану: зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасне управління організаціями: концепції, цифрові трансформації, моделі інноваційного розвитку», м. Харків, 25 лист. 2022 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, С. 76–79.
39. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. Український Інститут майбутнього: веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoju.html>
40. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
41. Кириленко, В. (2016). Соціальний захист військовослужбовців як засіб запобігання конфлікту між армією і суспільством. Конфлікти в

- суспільстві: діагностика і профілактика. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – С. 308–313.
42. Міністерство оборони України (2023). Грошове забезпечення за типовими посадами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mil.gov.ua/content/other/gz_za_tupovimyu_posadami.pdf
43. Міністерство оборони України (2023). Наказ від 25.01.2023 р. № 44 «Про внесення Змін до Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://document.vobu.ua/doc/17278>
44. Роль ветеранської спільноти у розбудові демократичного суспільства: звіт за результатами соціологічного дослідження. БО БФ “Центр реадaptaції та реабілітації “Ярміз” за підтримки Представництва Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/FES_VETERAN_M_final.pdf?fbclid=IwAR1NseQaC P7naLsa4LzPehraBFIWcuHNoqY7y74ubDqoS9cZaX7VeHj9Kc
45. Ставлення ветеранів до пільг: результати соціологічного дослідження. legal100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://legal100.org.ua/stavlennya-veteraniv-do-pilg-rezultati-sotsiologichnogo-doslidzhennya/>
46. Половина ветеранів конфлікту на сході України стикаються з дискримінацією – опитування проекту ЄС | MOM в Україні. IOM Ukraine | Migration for the Benefit of All [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iom.org.ua/ua/polovyna-veteraniv-konfliktuna-shodi-ukrayiny-stykauytsya-z-dyskryminaciyeu-opytuvannya-proektu>
47. Міністерство фінансів України (2023). Бюджет 2024 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698

Ім'я користувача:
Соціоeкономіки та управління персоналом Кицак Та...

ID перевірки:
1015970241

Дата перевірки:
05.12.2023 06:22:47 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
05.12.2023 06:23:53 EET

ID користувача:
100005733

Назва документа: КМР_Кметь_керівник_Лопушняк

Кількість сторінок: 81 Кількість слів: 17890 Кількість символів: 140352 Розмір файлу: 628.00 KB ID файлу: 1015649320

21.1% Схожість

Найбільша схожість: 2.92% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1014920091)

18.8% Джерела з Інтернету

719

Сторінка 83

13.1% Джерела з Бібліотеки

220

Сторінка 100

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнено

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ВІТЧИЗНЯНІ ПРАКТИКИ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ

Кметь Роман Ігорович
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету управління персоналом, соціології та психології
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Україна

Науковий керівник: Лопушняк Галина Степанівна, докт. екон. наук,
професор, завідувачка кафедри соціоекономіки та управління персоналом
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
Україна

Соціальний захист військовослужбовців набув особливого значення після 2014 року, коли російська федерація порушила територіальну цілісність України. За період з 2014 року в Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [1] були внесені більше півсотні правок, які посилили соціальний захист військовослужбовців, врахували фактори його диференціації, а також мали забезпечити гідну якість життя військовослужбовців та членів їх сімей.

У Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачено соціальний захист за напрямками: охорона здоров'я та медична допомога; забезпечення жилими приміщеннями; освіта; пільги; грошова допомога, а також одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності.

Право військовослужбовців на охорону здоров'я та медичну допомогу. Військовослужбовці мають право на безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я, щорічно проходять медичний огляд. Держава забезпечує їм безоплатну психологічну допомогу, яка організовується психологічними службами військових частин (підрозділів), а в разі потреби здійснюється у військово-медичних закладах охорони здоров'я.

Особи, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення обов'язково проходять відновлювальні (постізоляційні, реінтеграційні) заходи, заходи з адаптації, підтримки (супроводу).

У період дії воєнного стану відповідно до висновку військово-лікарської комісії для подальшого надання військовослужбовцю медичної допомоги або проведення медико-психологічної реабілітації їх можуть направляти до медичних закладів, розташованих за межами України.

Військовослужбовці та члени їх сімей мають право не більше одного разу на рік на санаторно-курортне лікування та відпочинок у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України. Військовослужбовцям, які направляються до санаторно-курортного закладу для продовження лікування після стаціонарного лікування в госпіталі, путівки надаються безоплатно. Якщо військовослужбовець отримав захворювання, пов'язане з виконанням обов'язків військової служби, то він має право на позачергове одержання путівок до санаторно-курортних та оздоровчих закладів Міністерства оборони України

Забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями. Держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жила приміщення. Військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надаються жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація. Якщо відсутня можливість розміщення військовослужбовців у казармах та сімейних гуртожитках, військова частина зобов'язана орендувати для військовослужбовців та членів їх сімей жила приміщення або за їх бажанням виплачувати грошову компенсацію за піднайом (найом) жилого приміщення.

Особам, звільненим з військової служби і визнаним особами з інвалідністю жилі приміщення надаються позачергово за рахунок військових формувань або органів виконавчої влади. Сім'ям військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, надаються жилі приміщення за місцем їх перебування на обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов. Військовослужбовцям, а також членам їх сімей надається 50-відсоткова знижка плати за користування житлом (квартирної плати) та плати за комунальні послуги (водопостачання, газ, електрична, теплова енергія та інші послуги) в жилих будинках усіх форм власності.

Військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі не менше 17 років мають право на одержання земельної ділянки для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд. Військовослужбовці, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше мають право на одержання кредитів на індивідуальне житлове будівництво або придбання приватного жилого будинку (квартири) на строк до 20 років за рахунок коштів, призначених у державному бюджеті. При звільненні з військової служби в запас за станом здоров'я або якщо військовослужбовці на час звільнення мають вислугу військової служби не менше 20 років, вони залишаються на обліку у військовій частині до одержання житла з державного житлового фонду.

Військовослужбовці, які проходили військову службу на тимчасово окупованих територіях та які прибули на іншу територію України, забезпечуються жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення.

Право військовослужбовців та членів їх сімей на освіту. Особи, які були призвані на строкову військову службу та військову службу за призовом в період навчання у вищих навчальних закладах при звільненні з військової служби зараховуються для продовження навчання до того

навчального закладу, де вони навчалися до призову на військову службу, незалежно від форми навчання.

При зміні військовослужбовцями місця проходження військової служби члени їх сімей, які навчаються (виховуються) у державних навчальних закладах, мають право переводитися до державних навчальних закладів, найближчих до нового місця проходження військової служби або місця проживання.

Дітям військовослужбовців за місцем проживання їх сімей у першочерговому порядку надаються місця у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах і дитячих оздоровчих таборах незалежно від форм власності.

Особа, у якої один з батьків є військовослужбовцем, має вислугу в календарному обчисленні 20 років і більше користується переважним правом зарахування до військових навчальних закладів протягом трьох років після здобуття необхідного для вступу рівня загальної середньої освіти. Особа, у якої один з батьків (усиновлювачів) був військовослужбовцем, який загинув чи визнаний судом безвісно відсутньою особою зараховується поза конкурсом за особистим вибором спеціальності до державних і комунальних вищих та професійно-технічних навчальних закладів України за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів.

Пільги військовослужбовцям та членам їх сімей. Військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби) та члени їх сімей мають право на безоплатний проїзд. При переведенні військовослужбовців на нове місце проходження військової служби або звільненні з військової служби вони мають право на безоплатне перевезення до 20 тонн особистого майна.

Військовослужбовці, які стали особами з інвалідністю внаслідок бойових дій, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, а також батьки військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали

безвісти, користуються правом безоплатного проїзду всіма видами міського пасажирського транспорту загального користування (крім таксі). Також вони мають право на 50-відсоткову знижку при користуванні міжміським залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом.

Грошова допомога. Одноразова грошова допомога у разі звільнення з військової служби встановлюється від 25 до 50 відсотків місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби залежно від вислуги років та причини звільнення. Військовослужбовцям виплачуються грошова допомога на оздоровлення та державна допомога сім'ям з дітьми.

Військові формування, військовослужбовці яких загинули чи померли в період проходження військової служби, надають їх сім'ям і батькам допомогу в проведенні похорону і компенсують матеріальні витрати на ритуальні послуги та на спорудження пам'ятників. Батькам та неповнолітнім дітям, а також дітям - особам з інвалідністю з дитинства (незалежно від їх віку) військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісти в період проходження військової служби, державою виплачується одноразова грошова компенсація в розмірі суми державного страхування військовослужбовців з урахуванням коефіцієнта індексації грошових доходів.

Одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців встановлюється у розмірі від 70 до 750 – кратного розміру прожиткового мінімуму залежно від статусу військовослужбовця, обставин події, інвалідності та ступеню втрати ним працездатності. Розмір одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця в період дії воєнного стану визначається Кабінетом Міністрів України.

Вітчизняні практики соціального захисту військовослужбовців спрямовано на повне врахування їх життєвої ситуації та забезпечення високої якості життя їм та членам їх сім'ї. Водночас, механізм реалізації певних видів соціального захисту військовослужбовців (далі - Порядки) в Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», як правило, відсутній. Виключеннями є надання грошового забезпечення та психологічної допомоги військовослужбовцям. Відсутність механізму реалізації окремих видів соціальної допомоги військовослужбовцям може свідчити про їх не розробленість, а отже, недостатню урегульованість більшості видів соціального захисту військовослужбовців. Як наслідок, військовослужбовці та члени їх сімей не поінформовані про те, які потрібні від них дії для отримання належного соціального захисту. Отже, законодавцям необхідно попрацювати над забезпеченням можливості військовослужбовців та членів їх сімей дізнатися про детальні умови отримання соціального захисту, органи його надання, документальне оформлення цього процесу тощо.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (Дата звернення – 05.11.2023)
2. Матвеева Ю. Окремі аспекти соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану. URL: <https://law-in-war.org/okremi-aspekty-soczialnogo-zahystu-vijskovosluzhbovcziv-v-umovah-voyennogo-stanu/> (Дата звернення – 05.11.2023)